

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“Ανάλυση και Εφαρμογή Κοινωνικής Πολιτικής”

Πολλαπλές Κρίσεις στον Ευρωπαϊκό Νότο: Οι Επιπτώσεις στην
Διάσταση της Παιδικής Φτώχειας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασιλική Ζώη

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Χρ. Σκαμνάκης (Επιβλέπων), Αναπληρωτής Καθηγητής

Χρ. Παπαθεοδώρου, Αντιπρύτανης Οικονομικών, Προγραμματισμού και
Ανάπτυξης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Λ. Κωτσονόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής στο τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής στο
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright © Βασιλική Ζώη, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.6
ABSTRACT.....	σελ.7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η Θεωρητική Προσέγγιση της Φτώχειας	
1.1 Η Έννοια της Φτώχειας.....	σελ.11
1.2 Η Έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	σελ.16
1.3 Προστασία των Δικαιωμάτων του Παιδιού.....	σελ.19
1.4 Τα Παιδιά στα Φτωχά Νοικοκυριά και η Έννοια της Παιδικής Φτώχειας....	σελ.22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Διαχείριση του Ζητήματος της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα	
2.1 Η Εξέλιξη της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα.....	σελ.24
2.2 Πολιτικές Αντιμετώπισης της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα.....	σελ.31
2.1.1 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.....	σελ. 32
2.1.2 Επίδομα Παιδιού και Τοκετού.....	σελ.34
2.1.3 Επίδομα Στέγασης.....	σελ.35
2.1.4 Πρόγραμμα Διατροφή.....	σελ.35
2.1.5 Βρεφονηπιακή Φροντίδα.....	σελ. 35
2.1.6 Εισοδηματική Ενίσχυση για Οικογένειες που ζουν σε απομακρυσμένες περιοχές.....	σελ.36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το Φαινόμενο της Παιδικής Φτώχειας στην Ευρώπη	
3.1 Η Εξέλιξη της Παιδικής Φτώχειας στην Ευρώπη.....	σελ.38
3.2 Η Φτώχεια στο Νοτιοευρωπαϊκό Καθεστώς Ευημερίας.....	σελ.42

3.3 Η Διαχείριση του Φαινομένου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	σελ.45
3.3.1 Εγγύηση για το Παιδί (Child Guarantee).....	σελ.45
3.3.2 Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (FEAD).....	σελ.46
3.3.3 Ο Ρόλος των Καλών Πρακτικών των Ευρωπαϊκών Πόλεων για την Αντιμετώπιση της Παιδικής Φτώχειας.....	σελ.48
3.3 Συμπεράσματα.....	σελ. 51

Βιβλιογραφία

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Ποσοστό πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, 2015-2022 σελ.26

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Ποσοστό παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, 2015-2022 σελ.27

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Ποσοστό παιδιών που βρίσκεται σε υλική στέρηση σε σύγκριση με το σύνολο του πληθυσμού, 2015-2020σελ.29

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Ποσοστό παιδιών σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2014-2019 σελ.37

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Ποσοστό υλικής στέρησης για παιδιά κάτω των 16 ετών στην Ευρώπη το 2021 σελ.40

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Ποσοστό πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, 2015-2022σελ. 41

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένα σημαντικό ζήτημα που εντάθηκε δραματικά μέσω των πολλαπλών κρίσεων των τελευταίων ετών, κυρίως με την έξαρση των οικονομικών ανισοτήτων, αποτελεί το φαινόμενο της παιδικής φτώχειας. Τα παιδιά ανήκουν σε ένα ιδιαίτερα ευάλωτο τμήμα του πληθυσμού το οποίο κινδυνεύει σε πολύ μεγάλο βαθμό, σε σύγκριση με άλλες ομάδες ατόμων, από την αναπαραγωγή της φτώχειας. Η χρόνια παραμονή σε ένα νοικοκυριό με περιορισμένες δυνατότητες και σοβαρά οικονομικά προβλήματα συνιστά μια από τις βασικότερες παραμέτρους που οδηγούν στην όξυνση του προβλήματος και στον φαύλο αυτό κύκλο της φτώχειας που ακολουθεί τα παιδιά και μετέπειτα στην ενήλικη ζωή τους. Συνεπώς, το φαινόμενο της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας αποδεικνύεται ως κάτι σχεδόν αναπόφευκτο το οποίο η έρευνα που θα πραγματοποιηθεί θα επιχειρήσει να αναλύσει.

Επιδίωξη του συγκεκριμένου εγχειρήματος αποτελεί σε πρώτο στάδιο η περιγραφή των συνθηκών που επικρατούν όσον αφορά το ζήτημα της παιδικής φτώχειας στην ελληνική κοινωνία αλλά και σε άλλα αδύναμα κοινωνικά κράτη στην Ευρώπη καθώς και η μελέτη των αιτιών και των επιπτώσεων του φαινομένου. Τέλος, μέσω της μελέτης θα πραγματοποιηθεί μια επισκόπηση των πολιτικών που θέτουν ως στόχο την μείωση του ποσοστού της παιδικής φτώχειας προκειμένου να αναδειχθεί η συγκεκριμένη πτυχή των ευρωπαϊκών κοινωνιών στα χρόνια της κρίσης, καταλήγοντας συμπερασματικά σε μια σύντομη σύγκριση διαχείρισης του ζητήματος μεταξύ Ελλάδας και των άλλων χωρών Ευρωπαϊκού νότου.

ABSTRACT

An important issue that has dramatically intensified, through the multiple crises of recent years, especially with the rise of economic inequalities, is the phenomenon of child poverty. Children belong to a particularly vulnerable part of the population, who are at a very high risk of reproducing vulnerabilities and poverty. Therefore, chronic residence in a household with limited resources and serious financial problems seems to be one of the main factors that lead to the exacerbation of the problem and the vicious cycle of poverty that follows children into adulthood. Consequently, the research that will be carried out, will attempt to analyse that the phenomenon of the intergenerational transmission of poverty turns out to be almost inevitable.

The main aim of this project is to describe the prevailing conditions of the child poverty in Greek society and in other weak social states in Europe, as well as to study the causes and consequences of the phenomenon. Finally, in order to highlight this aspect of European societies after the crisis an overview of the policies that aim to reduce the rate of child poverty will be carried out, concluding with a brief comparison of the management of the issue between Greece and other countries in European South.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της φτώχειας συνιστά ένα ζήτημα που απασχολεί όλες τις κοινωνίες παγκοσμίως και αναφέρεται σε όλα τα ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού. Συνιστά μια έννοια που χρησιμοποιείται συχνά κατά την διαδικασία χάραξης της κοινωνικής πολιτικής. Ιδιαίτερα μεγάλη έμφαση, ωστόσο, δίνεται στην έννοια της παιδικής φτώχειας. Οι μορφές της φτώχειας που βιώνει ένα παιδί παρουσιάζουν έναν τελείως διαφορετικό χαρακτήρα και διαφορετικές συνέπειες συγκριτικά με την αντίστοιχη επίδραση σε έναν ενήλικα. Τα δεδομένα, δηλαδή, αποδεικνύουν πως τα παιδιά για ακόμα μια φορά πλήττονται περισσότερο από τα υπόλοιπα τμήματα του πληθυσμού από τις επιπτώσεις της φτώχειας (Unicef, 2020). Οι παράγοντες που επιδρούν κατά κύριο λόγο στην όξυνση του φαινομένου της γενικότερης φτώχειας των νοικοκυριών, επηρεάζοντας, έτσι έμμεσα και την ανατροφή των παιδιών, αποτελούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, η αύξηση του ποσοστού των χαμηλά αμειβόμενων και η αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών νοικοκυριών (Giddens, 2009).

Η παιδική φτώχεια αποτελεί μια σημαντική και διακριτή έννοια καθώς αφορά μια ομάδα του πληθυσμού που χαρακτηρίζεται για την μεγάλη ευαλωτότητα της καθώς τα παιδιά που βιώνουν συνθήκες στέρησης έχουν λιγότερες ευκαιρίες εξέλιξης και προοπτικές. Η βίωση της φτώχειας από την πλευρά τους δημιουργεί ένα ακατάλληλο περιβάλλον όσον αφορά τη νοητική, σωματική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Τα παιδιά και οι έφηβοι, λοιπόν, οι οποίοι μεγάλωσαν σε αντίξοες συνθήκες, βιώνοντας την σχετική και κυρίως την απόλυτη φτώχεια, είναι πολύ πιθανό να παραμείνουν εγκλωβισμένοι σε αυτή την συνθήκη χωρίς πρόσβαση στην εκπαίδευση και με περιορισμένες δυνατότητες ένταξης σε ένα εργασιακό περιβάλλον με ευνοϊκές συνθήκες και αξιοπρεπή αμοιβή.

Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, ο κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού είναι αυξημένος, με περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και άλλες διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες, χωρίς να παρέχονται στα παιδιά φτωχών νοικοκυριών ισάξιες ευκαιρίες εξέλιξης όπως στους συνομήλικους τους, οι οποίοι με μεγαλύτερη ευκολία παρακολουθούν καθημερινά τα μαθήματα στο σχολείο και συμμετέχουν και σε άλλες δραστηριότητες. Η αδυναμία αυτή των γονέων να παρέχουν τα απαραίτητα μέσα στο παιδί τους για την εξέλιξη του, προκαλεί τον στιγματισμό και την στασιμότητα του μετέπειτα στην ενήλικη ζωή του. Συχνό φαινόμενο, επομένως, όπως θα διαπιστωθεί και στην συνέχεια στις επόμενες ενότητες αποτελεί η μεταβίβαση της φτώχειας από

γενιά σε γενιά και ακριβώς αυτό καθιστά απαραίτητη την ειδική μεταχείριση της φτώχειας των παιδιών (Παπαθεοδώρου,2018). Η ξεχωριστή αναφορά, δηλαδή, στα παιδιά έγκειται στον μεγάλο κίνδυνο που εγκυμονεί να παραμείνουν σε αυτή την κατάσταση ισόβια λόγω του τρόπου ζωής τους στο παρελθόν.

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας αποτελεί η κατανόηση της βαρύτητας της έννοιας της παιδικής φτώχειας αλλά και του τρόπου με τον οποίο εξελίσσεται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και στο γενικότερο πλαίσιο της Ευρώπης. Η Ε.Ε προωθεί την στήριξη και την προστασία των παιδιών μέσα από τις στρατηγικές που υιοθετεί και οι χώρες έχοντας μια κοινή βάση ακολουθούν τις πολιτικές που θεωρούν οι ίδιες πιο ευνοϊκές ανάλογα με τις ανάγκες του πληθυσμού. Παρά την ύπαρξη, δηλαδή, ενός κοινού πλαισίου από την Ε.Ε για την διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων, η κάθε χώρα επιλέγει εν τέλει τον τρόπο με τον οποίο θα ακολουθήσει το πλαίσιο αυτό και τις εθνικές πολιτικές που θα υιοθετήσει για την αντιμετώπιση ενός ζητήματος. Με βάση τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από την βιβλιογραφία, ορισμένες υιοθετούν εισοδηματικές πολιτικές, με στόχο την προσωρινή εξασφάλιση των ατόμων, ενώ άλλες δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη του ατόμου και στην εκπαίδευση του.

Η διάταξη αυτής της διπλωματικής εργασίας χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο επιχειρείται η αποσαφήνιση της έννοιας της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Θα αποδειχθεί στην συνέχεια, μέσω των διαθέσιμων δεδομένων, πως πρόκειται για δύο έννοιες που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά χωρίς όμως να ταυτίζονται. Παράλληλα θα δοθεί έμφαση στην σημασία της προστασίας και τήρησης των δικαιωμάτων των παιδιών από όλες τις χώρες προκειμένου να είναι εφικτή η μείωση της παιδικής φτώχειας. Τέλος, θα πραγματοποιηθεί μια περιγραφή των συνθηκών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά που διαμένουν σε φτωχά νοικοκυριά και στις επιπτώσεις που προκαλεί η συνθήκη αυτή στο μέλλον τους και στις επόμενες γενιές.

Στην συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην εξέλιξη του φαινομένου της παιδικής φτώχειας στον ελλαδικό χώρο τα τελευταία χρόνια, με την βοήθεια ορισμένων διαγραμμάτων και στα ιδιαίτερα αυξημένα ποσοστά που εμφανίζει η Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρώπης. Παρατίθενται διάφορες πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί στοχεύοντας στην ελαχιστοποίηση του επιπέδου φτώχειας, κυρίως ενεργειών που επηρεάζουν το βιοτικό επίπεδο και την ανάπτυξη των παιδιών. Μέσω της συγκεκριμένης ανάλυσης διαπιστώνεται μια κοινή

προσέγγιση του ζητήματος της φτώχειας από την πλευρά της Ελλάδας αλλά και άλλων χωρών της Νότιας Ευρώπης, οι οποίες επίσης βασίζουν τις πολιτικές τους στις οικονομικές ενισχύσεις και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον παράγοντα της οικογένειας.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο, επιχειρείται μια ανάλυση των συνθηκών που επικρατούν όσον αφορά το ζήτημα της παιδικής φτώχειας στην υπόλοιπη Ευρώπη καθώς και στις τακτικές που υιοθετεί η Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να συντονίσει τις δράσεις των χωρών και να δημιουργήσει ένα κοινό πλαίσιο για όλες ώστε η διαχείριση του φαινομένου να είναι πιο αποτελεσματική. Επισημαίνονται στην συνέχεια οι αδυναμίες που εμφανίζουν οι χώρες που ανήκουν στο Νοτιοευρωπαϊκό καθεστώς ευημερίας που έχουν οδηγήσει στην αύξηση των ποσοστών φτώχειας ενώ επίσης τονίζεται η σημασία της ύπαρξης τοπικών στρατηγικών και ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζουν στον πιο στοχευμένο σχεδιασμό προγραμμάτων ανάλογα με τις ανάγκες που εμφανίζουν οι κάτοικοι της κάθε πόλης. Η ενότητα καταλήγει στην διαπίστωση πως οι χώρες που ανήκουν στην Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη, βάσει των στατιστικών, παρουσιάζουν αρκετά χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τις χώρες που βρίσκονται στην Νότια Ευρώπη και οι πολιτικές που ακολουθούνται τείνουν να δίνουν έμφαση στην ανεξαρτησία των παιδιών και στην εξασφάλιση τους μελλοντικά.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την σύνθεση των βασικών διαπιστώσεων που προέκυψαν από τις προηγούμενες ενότητες. Παρά το γεγονός της ύπαρξης ορισμένων κοινών οδηγιών μέσα στο πλαίσιο της Ε.Ε για την διαχείριση ενός κοινωνικού προβλήματος, η κάθε χώρα υιοθετεί πολιτικές, οι οποίες βασίζονται σε αυτό το πλαίσιο όμως σχεδιάζονται με βάση τις δικές τους ανάγκες. Επικρατεί, συνεπώς μεγάλη ποικιλομορφία στα ποσοστά που εμφανίζει το κάθε κράτος, με τον εντοπισμό ωστόσο, αρκετών κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ ορισμένων περιοχών. Η ενότητα καταλήγει στο συμπέρασμα πως για την δημιουργία μιας αποτελεσματικής πολιτικής καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει ο σεβασμός απέναντι στα δικαιώματα των παιδιών και η εξασφάλιση τους και όχι η απλή μέριμνα για την προσωρινή επιβίωση του ατόμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η Θεωρητική Προσέγγιση της Φτώχειας

1.1 Η Έννοια της Φτώχειας

Η φτώχεια συνιστά ένα πολύ σημαντικό κοινωνικό, οικονομικό αλλά και πολιτικό ζήτημα. Η διευκρίνιση του συγκεκριμένου όρου έχει επιχειρηθεί από πολλούς ερευνητές, γεγονός που συμβάλλει στην βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου και των καταστάσεων που το προκαλούν. Σε έρευνες και άρθρα συναντάται πληθώρα ορισμών, οι οποίοι συχνά δεν ταυτίζονται καθώς επικρατούν διαφορετικές αντιλήψεις για την μέτρηση της φτώχειας. Για παράδειγμα ορισμένοι δίνουν στην φτώχεια έναν ξεκάθαρα οικονομικό χαρακτήρα ενώ άλλοι συμπεριλαμβάνουν στον ορισμό τους και την κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική πτυχή. Η ύπαρξη, επομένως, ενώ γενικά αποδεκτού ορισμού, ικανού να αντικατοπτρίσει ακριβώς τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε κοινωνία παγκοσμίως είναι ιδιαίτερα περίπλοκη (Laderchi, Saith, & Stewart, 2003).

Όπως τονίζεται από τους Laderchi et al (2003) ο προσδιορισμός και η μέτρηση της φτώχειας συναντούν πολλά προβλήματα. Αρχικά, ένα σημαντικό ζήτημα που τίθεται αφορά το εύρος της συγκεκριμένης έννοιας. Επικρατούν, δηλαδή πολλαπλά ερωτήματα που σχετίζονται με το εάν τελικά ο ορισμός αυτός οφείλει να περιορίζεται μόνο στις υλικές πτυχές της ζωής, τις απαραίτητες για τον βιοπορισμό, ή να περιλαμβάνει και άλλους τομείς στην καθημερινότητα στο πλαίσιο μιας κοινωνίας. Ακόμη ένα ζήτημα που προκαλεί προβληματισμό, αποτελεί η παγκοσμιότητα του όρου. Κάθε κράτος και κάθε κοινωνία λειτουργεί με βάση τις ανάγκες των δικών τους πολιτών ανάλογα την χώρα και την εποχή στην οποία βρίσκονται. Δεν δύναται, συνεπώς η υιοθέτηση ενός μέτρου σύγκρισης της φτώχειας, το οποίο να μπορεί να υιοθετηθεί και από τις αναπτυγμένες αλλά και από τις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς εμφανίζουν τελείως διαφορετικά κοινωνικά πρότυπα.

Επικρατεί, επιπλέον, μια αμφιβολία όσον αφορά την αντικειμενικότητα που χαρακτηρίζει τις μεθόδους αυτές μέτρησης του φαινομένου. Ποιος τελικά αποφασίζει πως θα πραγματοποιηθεί αυτή η αξιολόγηση; Η διαδικασία χαρακτηρίζεται από υποκειμενικότητα ή ο διαχωρισμός μεταξύ φτωχών και μη καταλήγει να γίνεται αυθαίρετα από ερευνητές και στατιστικολόγους; Τέλος, η πιθανή μετακίνηση ενός ατόμου εντός και εκτός φτώχειας κατά την διάρκεια της ζωής του εμποδίζει την ανάλυση του φαινομένου. Διατυπώνονται, δηλαδή, ερωτήματα σχετικά με το χρονικό διάστημα που παραμένει κάποιος σε κατάσταση φτώχειας καθώς ακόμα και άτομα

που ήρθαν αντιμέτωπα προσωρινά με συνθήκες φτώχειας κατέληξαν τελικά να αντιμετωπίζουν μακροχρόνιες συνέπειες.

Ο όρος φτώχεια αναφέρεται σε μια κατάσταση ή σε μια συνθήκη, κατά την οποία το άτομο δεν διαθέτει αρκετούς οικονομικούς πόρους προκειμένου να του εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο έστω βιοτικό επίπεδο, με αποτέλεσμα την μη κάλυψη των βασικών ανθρώπινων αναγκών του. Πρόκειται για μια έννοια που εξαρτάται από διάφορους παράγοντες και όχι αποκλειστικά από το εισόδημα του νοικοκυριού και το κάθε κράτος παρουσιάζει τα δικά του κριτήρια και τους δικούς του δείκτες ώστε να καθοριστεί το όριο αυτό της φτώχειας (Chen, 2023). Με βάση των όσων στηρίζει ο Chambers, ωστόσο, το τι είναι τελικά φτώχεια εξαρτάται αρχικά από το ποιος κάνει την ερώτηση αλλά και ποιος απαντά. Εντοπίζονται με αυτό τον τρόπο τέσσερα βασικά ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα σχετίζεται με το εισόδημα και έτσι από οικονομολογικής συζήτησης αυτό είναι κάτι που μπορεί να μετρηθεί. Το δεύτερο σχετίζεται με την έλλειψη υλικών πόρων και την έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες, το τρίτο αφορά την έλλειψη ικανοτήτων του ίδιου του ατόμου και το τέταρτο την πολυδιάστατη στέρηση (Chambers, 2006).

Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη (1998), *«η φτώχεια είναι ουσιαστικά άρνηση των επιλογών και ευκαιριών και παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Είναι η αδυναμία συμμετοχής στην κοινωνία με αποτελεσματικό τρόπο. Είναι η έλλειψη τροφής και ένδυσης για να τραφεί και να ντυθεί μία οικογένεια, είναι η έλλειψη σχολείου, κλινικής, γης για την καλλιέργεια τροφίμων, δουλειάς για την εξασφάλιση των προς το ζην και πρόσβασης σε πιστώσεις. Είναι ανασφάλεια, αδυναμία και αποκλεισμός των ατόμων, νοικοκυριών και κοινοτήτων. Είναι επιδεκτικότητα στη βία και αυτό συνεπάγεται συχνά τη διαβίωση σε περιθωριακά ή εύθραυστα περιβάλλοντα χωρίς καθαρό νερό ή αποχέτευση»* (Δήλωση των Ηνωμένων Εθνών, Ιούνιος 1998).

Η ποσοτική διάσταση της φτώχειας περιλαμβάνει δύο ορισμούς, την σχετική και την απόλυτη. Η απόλυτη προσέγγιση της φτώχειας αφορά την πλήρη αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών ενός ατόμου (π.χ. τροφή, νερό, στέγη, ένδυση) αλλά και τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση, την ιατρική περίθαλψη και άλλες ακόμα σημαντικές ανέσεις που οδηγούν στην ευημερία του ατόμου. Τέτοιες περιπτώσεις συναντώνται κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου επικρατούν πόλεμοι, πείνα και αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, αλλά και στις ανεπτυγμένες χώρες, σε συγκεκριμένα όμως τμήματα του πληθυσμού (π.χ. άστεγοι). Εντοπίζονται, βέβαια, πολλαπλές απόψεις όσον αφορά ποια θεωρούνται τα απαραίτητα μέσα ώστε να

καταφέρει ένα άτομο να επιβιώσει (Παπαθεοδώρου, 2018). Ο πρώτος που επιχειρήσει να δημιουργήσει ένα σταθερό μέτρο της απόλυτης φτώχειας ήταν ο Τσάρλς Μπούθ και αναφερόταν στην έλλειψη των βασικών απαιτήσεων που καθιστούν δυνατή την αποτελεσματική λειτουργία του σώματος. Σύμφωνα με τον Μπούθ αυτές οι απαιτήσεις εμφανίζονταν περίπου ίδιες για όλους τους ανθρώπους ίδιας ηλικίας σε οποιαδήποτε χώρα (Giddens, 2002).

Η σχετική φτώχεια χαρακτηρίζεται ως μια πολυδιάστατη έννοια, η οποία τονίζει συγχρόνως την μεγάλη σημασία των κοινωνικών αναγκών του ατόμου, πέρα από την ανάγκη για επιβίωση (Townsend, 1979). Στην περίπτωση αυτή, λοιπόν, το άτομο διαθέτει τα απαραίτητα μέσα για την επιβίωση του όμως το επίπεδο διαβίωσης του είναι χαμηλότερο σε σχέση με εκείνο των υπολοίπων. Απέχει, δηλαδή, από την πρόσβαση σε διάφορες υπηρεσίες και δεν συμμετέχει στις δραστηριότητες της κοινωνίας. Ο όρος αναφέρεται συνεπώς κυρίως σε άτομα που μεγαλώνουν σε ανεπτυγμένες χώρες, στα όποια ναι μεν παρέχεται τροφή, ένδυση, στέγη, αλλά το εισόδημα του νοικοκυριού τους δεν επαρκεί ώστε να συμμετέχουν στις αντίστοιχες δραστηριότητες της κοινωνίας όπως οι υπόλοιποι (Redmond, 2008). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το όριο της σχετικής φτώχειας ορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού που ζει με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος της κάθε χώρας. Το όριο αυτό έχει καθιερωθεί αυθαίρετα και στην αρχή είχε οριστεί στο 50% του μέσου εισοδήματος (Παπαθεοδώρου, 2018).

Το φαινόμενο της φτώχειας γενικότερα αποδίδεται σε ένα πλήθος παραγόντων. Οι παράγοντες αυτοί μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες :

- Κοινωνικοί παράγοντες: Η φτώχεια οφείλεται στην κοινωνία, την οικονομία , την παγκοσμιοποίηση, το κράτος καθώς και στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων. Σε αυτή την κατηγορία δίνεται μεγαλύτερη έμφαση καθώς βασικοί παράγοντες που οδηγούν στην φτώχεια αποτελούν η ανεργία, τα χαμηλά εισοδήματα και η λειτουργία του φορολογικού συστήματος, καταστάσεις οι οποίες έχουν προκύψει μέσω αποκλειστικά των επιλογών του κάθε κράτους και της διαχείρισης προβλημάτων του παρελθόντος.
- Ατομικοί παράγοντες: Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις που διατυπώνονται μέσω της κοινωνικής επιστήμης το άτομο ευθύνεται για την κατάσταση φτώχειας στην οποία βρίσκεται λόγω επιλογών του παρελθόντος ή εξαιτίας άλλων συμπεριφορών. Όσοι ενστερνίζονται την συγκεκριμένη προσέγγιση

θεωρούν ότι το άτομο είναι πιθανό να μην διαθέτει ιδιαίτερες ικανότητες, όπως η οξυδέρκεια, και γι' αυτό οδηγείται εν τέλει στη φτώχεια (Vu, 2010). Στην περίπτωση, ωστόσο, της παιδικής φτώχειας απουσιάζει η ατομική ευθύνη. Τα παιδιά, δηλαδή, κινδυνεύουν από την φτώχεια λόγω των ενεργειών της οικογένειάς τους. Αποτελεί, συνεπώς, χρέος τους η προστασία των παιδιών απέναντι στην εκμετάλλευση και είναι υπεύθυνοι για τη ευημερία τους.

Μια σημαντική πτυχή της φτώχειας που αντιμετωπίζει το σύνολο του πληθυσμού, η οποία επηρεάζει αναπόφευκτα και το βιοτικό επίπεδο των παιδιών και αποδεικνύει την περιπλοκότητα του φαινομένου, αποτελεί η περίπτωση της ενεργειακής φτώχειας. Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό ζήτημα το οποίο απασχολεί πολλά κράτη της Ευρώπης και αφορά την αδυναμία των νοικοκυριών να εκμεταλλευτούν τις σύγχρονες υπηρεσίες ενέργειας καθώς αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στο αυξανόμενο ενεργειακό κόστος. Σε ένα πρώτο στάδιο σχηματισμού του ορισμού κατά την δεκαετία του '80 συνδεόταν αποκλειστικά με την ανεπαρκή θέρμανση ενός σπιτιού (Bradshaw & Hutton, 1983). Αργότερα με την επέκταση του όρου το φαινόμενο άρχισε σχετίζεται με ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, με την περιορισμένη χρήση θέρμανσης, με κρύα και γεμάτα υγρασία σπίτια, με απλήρωτους λογαριασμούς κοινής ωφελείας αλλά και την εξασφάλιση των ελάχιστων μόνο ειδών πρώτης ανάγκης σε ένα νοικοκυριό.

Οι αιτίες για την ενεργειακή φτώχεια στις ευρωπαϊκές χώρες ποικίλουν αναλόγως τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν. Κύριοι παράγοντες που οδηγούν εν τέλει στην συγκεκριμένη συνθήκη αποτελούν:

- Το ανεπαρκές εισόδημα σε συνδυασμό με την έξαρση της ανεργίας.
- Οι υψηλές τιμές των καυσίμων, είτε εξαιτίας της αύξησης των τιμών πετρελαίου και φυσικού αερίου, είτε της υψηλής τιμολόγησης των ενεργειακών υπηρεσιών από τους παρόχους ηλεκτρικού ρεύματος.
- Η ηλικία του κτιρίου διαμονής.
- Η αναποτελεσματική ενεργειακή απόδοση ενός σπιτιού (π.χ. θερμομόνωση, συστήματα θέρμανσης κ.α.).
- Η υπό μερική κατάληψη κατοικία (Συνήγορος του πολίτη (Συνήγορος του πολίτη, 2015).

Η βίωση των αντίξοων συνθηκών που προκύπτουν μέσω της ενεργειακής φτώχειας, σε συνδυασμό με τα οικονομικά προβλήματα, επιβαρύνουν σε μεγάλο βαθμό την ψυχική υγεία των μελών του νοικοκυριού, κυρίως τα πιο ευάλωτα όπως είναι τα παιδιά. Η ψυχική τους υγεία αλλά και οι κοινωνικές τους επαφές σχετίζονται άμεσα με τις συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν μέσα το σπίτι. Η ενεργειακή φτώχεια οδηγεί, λοιπόν, το παιδί σε μια περιθωριοποίηση και στέκεται εμπόδιο στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών του σχέσεων και στην εξέλιξη του καθώς επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την ψυχολογία του (Middlemiss et al, 2019).

Πέρα από ρήξη των κοινωνικών σχέσεων η ενεργειακή φτώχεια αποδεικνύεται και επικίνδυνη για την υγεία των παιδιών. Στην προσπάθεια επιβίωσης σε πολλές κατοικίες κατά την διάρκεια του χειμώνα αναγκάζονται να στραφούν σε άλλες μορφές θέρμανσης, συχνά επικίνδυνες για την υγεία τους. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει πολλά κράτη στην απαγόρευση καύσης ακατάλληλων υλικών σε τζάκια και σόμπες προκειμένου να προστατευθεί η υγεία και των ενήλικων μελών του νοικοκυριού αλλά και των παιδιών που κινδυνεύουν από επιπλοκές που θα τους ακολουθούν και στην ενήλικη ζωή τους (Ίδρυμα Heinrich Boll Stiftung, 2019).

Δεδομένο είναι επομένως, πως μέσα στις συγκεκριμένες συνθήκες επηρεάζεται αισθητά η απόδοσή των παιδιών στο σχολείο, η ψυχολογία τους, πιθανώς και η σωματική τους ανάπτυξη, καθώς αρκετά ενεργειακά φτωχά νοικοκυριά μειώνουν τις δαπάνες που σχετίζονται με την διατροφή τους προκειμένου να μπορέσουν να εξασφαλίσουν την θέρμανση. Πρόκειται για μια διάσταση της φτώχειας αρκετά επιβλαβή που χρειάζεται την απαραίτητη στήριξη από το κράτος προκειμένου να προστατευθούν οι νέες ηλικίες από την μεταβίβαση της και στις επόμενες γενιές. Το φαινόμενο, της φτώχειας, λοιπόν, είναι πολυπαραγοντικό και επηρεάζει όλες τις πτυχές της καθημερινότητας του ατόμου. Εμφανίζει σοβαρές και μακροχρόνιες συνέπειες για τα άτομα όλων των ηλικιακών κατηγοριών όμως οι επιπτώσεις στις παιδικές ηλικίες γίνονται πολύ πιο αισθητές και συχνά καταλήγουν ισόβιες καθώς χαρακτηρίζουν και στιγματίζουν τα παιδιά για όλη τους την ζωή. Πρόκειται, επομένως, για ένα φαινόμενο με μεγάλες διαστάσεις και πολλές μορφές.

1.2 Η Έννοια του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Το φαινόμενο της φτώχειας συνδέεται άμεσα με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα σημαντικό όρο στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Ο όρος αυτός χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα σύνθετος, πολύπλοκος και πολυεπίπεδος και απαιτεί πολύ σημαντικές παρεμβάσεις σε διάφορους τομείς της κοινωνίας καθώς δεν είναι εφικτή η αντιμετώπιση του μέσω απλών κοινωνικών παροχών. Βασική αφορμή για την τακτική ενασχόληση με το ζήτημα από την πλευρά των κρατών στάθηκε το ξέσπασμα της πετρελαϊκής κρίσης, η οποία οδήγησε στην έξαρση της ανεργίας και άλλων σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων. Πληθώρα πολιτικών ενεργοποιήθηκαν την συγκεκριμένη χρονική στιγμή για την διαχείριση του προβλήματος (Παπαδοπούλου, 2018).

Σύμφωνα με τους Liz Sayce & Claire Curran (2007) οι ορισμοί που αναφέρονται στον κοινωνικό αποκλεισμό διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες. Στους ορισμούς που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη συμμετοχή των ατόμων στους διάφορους τομείς της κοινωνίας και σε αυτούς που δίνουν έμφαση στην εξασφάλιση των δικαιώματων τους. Στους πιο σημαντικούς ορισμούς που έχουν διατυπωθεί σχετικά με αυτό το κοινωνικό φαινόμενο συμπεριλαμβάνεται εκείνος της Ruth Levitas.

Κατά την κοινωνιολόγο Ruth Levitas εντοπίζονται τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις σχετικά με την ανάλυση των δομικών αιτιών του φαινομένου. Η πρώτη προσέγγιση ονομάζεται αναδιανεμητικός λόγος (RED, redistributive discourse) και αντιμετωπίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως συνέπεια της φτώχειας. Γνωστός υποστηρικτής της συγκεκριμένης πεποίθησης παρουσιάζεται ο Townsend σύμφωνα με τον οποίο η φτώχεια δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την δυνατότητα του ατόμου για την οριακή επιβίωση του και την εξασφάλιση των απαραίτητων υλικών αγαθών αλλά και από την ενεργή συμμετοχή του σε καθημερινές δραστηριότητες της κοινωνίας. Η συγκεκριμένη προσέγγιση υποστηρίζει πως το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού θεωρείται ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο καταλήγει να είναι πιο περίπλοκο από την ίδια την φτώχεια.

Η δεύτερη προσέγγιση (SID, social integration discourse) διατυπώνει την άποψη πως προκειμένου ένα άτομο να επιτύχει την κοινωνική ενσωμάτωση βασικό μέσο συνιστά η αμειβόμενη εργασία. Επομένως, σύμφωνα με την συγκεκριμένη αντίληψη κοινωνικά αποκλεισμένα χαρακτηρίζονται τα άτομα τα οποία απέχουν από την αγορά εργασίας. Εγκυμονεί, ωστόσο, ο κίνδυνος ακόμα και στην περίπτωση της

αμειβόμενης εργασίας, οι παροχές να αποδεικνύονται ανεπαρκείς ώστε το άτομο να καταφέρει να αποφύγει τον αποκλεισμό. Τέλος, η τρίτη προσέγγιση (MUD, moral underclass discourse) αποδίδει την ευθύνη κατά κύριο λόγο στους ηθικούς και πολιτισμικούς λόγους που μπορούν να οδηγήσουν το άτομο σε κατάσταση φτώχειας. Δηλαδή οι παραβάτες και όσοι παρουσιάζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές είναι και εκείνοι που έρχονται αντιμέτωποι με τον κοινωνικό αποκλεισμό (Levitas, 2005). Ο κοινωνικός αποκλεισμός, λοιπόν, συνδέεται με την έννοια της φτώχειας και της αποστέρησης, εμφανίζει όμως πολλές διαστάσεις. Ο χαρακτήρας του δεν είναι, δηλαδή, κατά κύριο λόγο οικονομικός διότι πέρα από την ανεργία και τα χαμηλά εισοδήματα σχετίζεται με την αποξένωση από τους θεσμούς, την δυσκολία πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά και στην συμμετοχή στην κοινωνική ζωή (Τσιρώνης, 2003).

Επικρατούν πολλές απόψεις όσον αφορά τους υπεύθυνους για την ύπαρξη του συγκεκριμένου φαινομένου. Κάποιοι κρίνουν ως υπαίτια τα κράτη και τις αποφάσεις τους, άλλοι την παγκοσμιοποίηση και άλλοι αποδίδουν την ευθύνη στα ίδια τα άτομα (Burchard & Le Grand & Piachaud, 2002). Ο όρος αυτός αφορά μια μεγάλη ποικιλία ατόμων και σχετίζεται με πολλές και διαφορετικές συνθήκες. Αναφέρεται σε:

- Πρόσφυγες, μετανάστες
- Άτομα με αναπηρίες και ασθένειες
- Μέλη μονογονεϊκών οικογενειών
- Μακροχρόνια ανέργους
- Ηλικιωμένους κ.α.

Στις κατηγορίες αυτές βέβαια συγκαταλέγονται και τα παιδιά καθώς οποιαδήποτε συνθήκη αντιμετωπίζει ένας ενήλικας, έμμεσα επηρεάζει την ζωή και την καθημερινότητα των νέων σε όλους τους τομείς (Κογκίδου, Τρέσσου-Μυλωνά & Τσιάκαλος, 1997).

Κατά τον Mazel (1996), ο κοινωνικός αποκλεισμός συνιστά μια κατάσταση η οποία μπορεί εύκολα να μεταβληθεί κατά την διάρκεια της ζωής του ατόμου.

Διακρίνει, λοιπόν, 5 στάδια που οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό:

- Το στάδιο του κινδύνου, στο οποίο περιλαμβάνονται τα άτομα που χαρακτηρίζονται από ορισμένα μειονεκτήματα που δύναται να οδηγήσουν όχι απαραίτητα στο στάδιο του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά στην περιθωριοποίηση του ατόμου.

- Το στάδιο της απειλής, το οποίο συνδέεται με την πιθανότητα κατάληξης σε κοινωνικό αποκλεισμό λόγω κάποιου γεγονότος όπως π.χ. λόγω ανεργίας ή ασθένειας.
- Το στάδιο της αποσταθεροποίησης που αντιμετωπίζει το κάθε ένα μέλος της μειονεκτικής ομάδας. Συγκεκριμένα αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιμετωπίζει μια δύσκολη συνθήκη καθώς η χρονική διάρκεια που θα χρειαστεί για να αντιμετωπίσει την κατάσταση αυτή διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στο εάν τελικά οδηγηθεί σε κοινωνικό αποκλεισμό.
- Το στάδιο της έκπτωσης του ατόμου από τον κοινωνικό ιστό, που από την κατάσταση ρήξης με τους κοινωνικούς δεσμούς το άτομο οδηγείται τελικά στην πλήρη περιθωριοποίηση.
- Το στάδιο του πραγματικού κοινωνικού αποκλεισμού που οδηγεί στην ολοκληρωτική ρήξη των κοινωνικών δεσμών. Πρόκειται για άτομα που δεν έχουν καμία επαφή με τα κοινωνικά δρώμενα (Mazel, 1996).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό «ως μια διαδικασία μέσα από την οποία τα άτομα ή ομάδες ατόμων βρίσκονται εξ ολοκλήρου αποκλεισμένοι από την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνία» (Laderchi, Saith, & Stewart, 2003). Στην συνέχεια ακολούθησαν και άλλοι ορισμοί θέτοντας όμως διαφορετικά κριτήρια. Ο Le Grand διατύπωσε την άποψη πως ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζεται όταν ένα άτομο κατοικεί σε μια κοινωνία, όμως για λόγους που δεν μπορεί να ελέγξει, δεν είναι εφικτό να συμμετέχει σε δραστηριότητες όσο και να το επιθυμεί. Άλλοι, ωστόσο έκριναν ένα άτομο, το οποίο δεν συμμετείχε ενεργά στις δραστηριότητες ως αποκλεισμένο, είτε είχε την θέληση και δεν του δινόταν η δυνατότητα είτε απείχε οικειοθελώς (Barry, 1998).

Οι Burchard et al. εντόπιζαν πέντε δραστηριότητες στις οποίες έπρεπε να εντάσσεται ένα άτομο ώστε να μην κρίνεται ως κοινωνικά αποκλεισμένο:

- Κατανάλωση
- Αποταμίευση
- Παραγωγή
- Συμμετοχή και δραστηριοποίηση στα πολιτικά ζητήματα
- Κοινωνική δράση

Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού διακρίνεται σε τέσσερις βασικές μορφές. Η πρώτη είναι αυτή του οστρακισμού. Η μορφή αυτή αναφέρεται στον ολοκληρωτικό αποκλεισμό ενός ατόμου από μία κοινωνία ανθρώπων. Η δεύτερη αφορά την διαπάλη που επικρατεί μεταξύ των διαφορετικών τάξεων που συνυπάρχουν στο πλαίσιο μιας κοινωνίας και μπορούν να προκαλέσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ακόμα μια μορφή θεωρείται αυτή κατά την οποία ενώ για ένα χρονικό διάστημα στο παρελθόν το άτομο ήταν ενταγμένο σε κάποια ομάδα και λειτουργούσε ενεργά σε αυτή στην συνέχεια για κάποιο λόγο απορρίφθηκε. Τελευταία μορφή παρουσιάζεται εκείνη της παρενόχλησης ως επίδειξη κοινωνικού αποκλεισμού, υποδηλώνεται δηλαδή μια επιθετική συμπεριφορά κατά του ατόμου που βιώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό (Παπαδοπούλου, 2002).

Το συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα, λοιπόν, έχει αποδειχθεί περίπλοκο, καθώς διατυπώνονται πολλοί ορισμοί διαρκώς, οι οποίοι αφορούν μια μεγάλη ομάδα ατόμων. Πρόκειται για έναν όρο στενά συνδεδεμένο, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, με την φτώχεια όμως δεν εξαρτάται αποκλειστικά από αυτή. Αποτελεί μια διαδικασία που μπορεί να προκληθεί στον οποιονδήποτε χαρακτηρίζεται από κάποιο ευάλωτο στοιχείο, είτε αυτό αφορά την ηλικία, είτε την κοινωνική τάξη κ.α. Η ανάλυση του συγκεκριμένου όρου βοηθά άμεσα στην περαιτέρω κατανόηση του ζητήματος της φτώχειας, καθώς ακόμα και αν δεν ταυτίζονται μοιράζονται πολλά κοινά χαρακτηριστικά.

1.3 Προστασία των Δικαιωμάτων των Παιδιών

Σημαντικό ρόλο στο ζήτημα της διαχείρισης της φτώχειας των παιδιών διαδραματίζει η εξασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Τα δικαιώματα του παιδιού προστατεύονται και προωθούνται από διάφορα διεθνή και περιφερειακά όργανα. Η βασική σύμβαση, η οποία καθιέρωσε το πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού αποτελεί η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1989, η οποία υπογράφηκε από 194 χώρες σε όλο τον κόσμο. Στην Ελλάδα συνιστά νόμο από το 1992. Αποτελεί μια από τις έξι βασικές συνθήκες που περιλαμβάνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2014). Για πρώτη φορά, λοιπόν, η ευθύνη για την ικανοποίηση των απαραίτητων αναγκών των παιδιών καθώς και για την προστασία τους αποδίδεται στις κυβερνήσεις και στα μέτρα που λαμβάνουν. Τα

παιδιά, επομένως, έπαψαν να παρουσιάζονται ως ιδιοκτησία των γονιών τους και θεωρούνταν πλέον φορείς των δικών τους δικαιωμάτων.

Οι βασικές αρχές στις οποίες βασίζεται η Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες:

- Το δικαίωμα σε μη διάκριση (άρθρο 2).
- Το δικαίωμα στην ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη (άρθρο 6).
- Το δικαίωμα για συμμετοχή (άρθρο 12).
- Το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού στην περίπτωση σύγκρουσης των δικαιωμάτων του (άρθρο 3).

Το άρθρο 2 της Σύμβασης προωθεί την μη διάκριση όσον αφορά το φύλο, την γλώσσα, την φυλή, των πολιτικών και άλλων πεποιθήσεων, της οικογενειακής κατάστασης, της συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής αλλά και της θρησκείας. Το κάθε κράτος, δηλαδή, το οποίο έχει θέσει σε ισχύ την συγκεκριμένη Σύμβαση οφείλει να παρέχει ίσα δικαιώματα και ελευθερία στα άτομα και να εξασφαλίζει την προστασία των παιδιών από την οποιαδήποτε μορφή διάκρισης. Το μέρος αυτό της νομοθεσίας, συνεπώς πραγματεύεται κατά κύριο λόγο τις αρχές της ισότητας. (N.2101/1992).

Για την ευημερία του παιδιού σημαντική κρίνεται και η εξασφάλιση της επιβίωσης του σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του μέσα από την παροχή υπηρεσιών από το κράτος. Το συγκεκριμένο ζήτημα υπάγεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης. Πρώτη και βασική μέριμνα του κάθε κράτους απαιτείται να αποτελεί η παροχή των απαραίτητων μέσων στα παιδιά με σκοπό την επιβίωση τους, όπως π.χ. στέγαση, τροφή, ένδυση κ.α., σε συνδυασμό με το δικαίωμα στην ιατρική περίθαλψη, στους εμβολιασμούς αλλά και στην νοσηλεία. Επιπλέον, το άρθρο τονίζει την σπουδαιότητα πέρα της εξασφάλισης ενός ελάχιστου βιοτικού επιπέδου, της περαιτέρω ανάπτυξης και εξέλιξης του παιδιού προκειμένου να εξελιχθεί σε έναν ενήλικα ικανό να συμμετέχει σε δράσεις της κοινωνίας, να λάβει τις δικές του αποφάσεις και να μην εξαρτάται κατά αποκλειστικότητα από τις επιλογές των γονέων του στο παρελθόν. Όλα αυτά για να υλοποιηθούν χρειάζονται την συμβολή της εκπαίδευσης, η οποία οφείλει σε κάθε περίπτωση να ακολουθεί τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν το κάθε παιδί. Με την ολοκλήρωση, επομένως της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τα παιδιά θα έχουν αναπτυχθεί νοητικά και ψυχολογικά (N.2101/1992).

Στα πιο βασικά δικαιώματα που προστατεύονται μέσω της Σύμβασης συμπεριλαμβάνεται, επιπλέον, το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης γνώμης καθώς και το δικαίωμα συμμετοχής. Κάθε άτομο έχει το απόλυτο δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών, δικαίωμα θρησκείας καθώς και δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι μέσα από συγκεντρώσεις σε δημόσιους χώρους. Στην συγκεκριμένη ενότητα τονίζεται ακόμα και η ανάγκη ακρόασης των παιδιών σε οποιαδήποτε δικαστική διαδικασία εκκρεμεί, άμεσα είτε μέσω εκπροσώπου, ακολουθώντας πάντοτε τους κανόνες που επιβάλλει η νομοθεσία του κράτους (Council of Europe, 2015).

Όσον αφορά τις αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με τα παιδιά, είτε προέρχονται από δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς κοινωνικής προστασίας είτε από δικαστήρια και νομοθετικά όργανα επιβάλλεται να λαμβάνεται υπόψη κυρίως το συμφέρον του παιδιού. Κάθε απόφαση οφείλει να στοχεύει στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του νέου και στην εξέλιξη του. Τα κράτη είναι αποκλειστικά υπεύθυνα για την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών, των οργανισμών και των ιδρυμάτων που έχουν αναλάβει τα παιδιά (N. 2101/1992).

Στην Σύμβαση θέτονται και άλλα πολλά ζητήματα σχετικά με το δικαίωμα των παιδιών για ταυτότητα, την απόκτηση, δηλαδή, ονόματος, επωνύμου και ιθαγένειας αλλά και το δικαίωμα για προστασία της ιδιωτικής ζωής τους. Επισημαίνεται, επίσης, πως τα παιδιά με αναπηρία διαθέτουν τα ίδια ακριβώς δικαιώματα με όλους τους υπολοίπους σε κάθε τομέα της καθημερινότητας τους, με την παράλληλη παροχή, ωστόσο, μιας ειδικής φροντίδας ανάλογα με τις ανάγκες που εμφανίζει το καθένα. Τέλος, στα παιδιά παρέχεται προστασία από κάθε είδος βίας, εκμετάλλευσης, κακομεταχείρισης και παραμέλησης. Στην περίπτωση που το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου κριθεί ακατάλληλο και επικίνδυνο, με την απόφαση της Πολιτείας είναι δυνατό το παιδί να απομακρυνθεί (Council of Europe, 2015).

Η Σύμβαση, ωστόσο, μέχρι και σήμερα, παρά το γεγονός πως θεωρείται ευρέως γνωστή και άλλαξε ουσιαστικά την ζωή των παιδιών, δεν εφαρμόζεται όπως απαιτείται σε κάθε χώρα και κοινωνία. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια και οι διακρίσεις συνιστούν καθημερινά φαινόμενα, τα οποία εμποδίζουν συχνά την προστασία και την υπεράσπιση των παιδιών. Εξακολουθούν να πραγματοποιούνται παραβάσεις των δικαιωμάτων αυτών και πολλές είναι οι περιπτώσεις στις οποίες τα

παιδιά καταλήγουν θύματα εκμετάλλευσης, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν το σχολείο ή ακόμα και να ακολουθήσουν παράνομες ενέργειες στην καθημερινότητά τους για την επιβίωση τους (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2018).

Η ύπαρξη ενός κοινού πλαισίου μεταξύ των χωρών σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών συνδέεται άμεσα με την φτώχεια και την πρόληψη της. Ωστόσο, η αναγνώριση των δικαιωμάτων των παιδιών μπορεί να καθιστά σημαντικό γεγονός όμως η απλή κατοχύρωση τους δεν ωφελεί ούτε προστατεύει τα παιδιά, καθώς στην περίπτωση που τα κράτη δεν μεριμνούν για την τήρησή τους, δεν έχουν λόγο ύπαρξης. Η ουσιαστική κατανόηση και πλήρη τήρηση των δικαιωμάτων που έχουν θεσπιστεί, λοιπόν, αποτελούν σημαντική προϋπόθεση προκειμένου να είναι εφικτή η διαχείριση του ζητήματος της φτώχειας και της αντιμετώπισης της.

1.4 Τα Παιδιά στα Φτωχά Νοικοκυριά και η Έννοια της Παιδικής Φτώχειας

Το φαινόμενο της αναπαραγωγής της φτώχειας από γενιά σε γενιά συνιστά μια συχνή συνθήκη και επηρεάζεται κυρίως από το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό κεφάλαιο που κληροδοτείται. Αποτελεί μια κυκλική διαδικασία, καθώς παιδιά που μεγαλώνουν σε φτωχά νοικοκυριά, εγκλωβισμένα και χωρίς την δυνατότητα εξέλιξης, πολύ πιθανό να μεταβιβάσουν την φτώχεια αυτή στην ενήλικη ζωή τους και αργότερα ακόμα και στα παιδιά τους (Vleminckx & Smeeding, 2001). Η ανάλυση του φαινομένου της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας οδηγεί στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της αποστέρησης και σε αυτό οφείλεται και το μεγάλο ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων σχετικά με το ζήτημα τις τελευταίες δεκαετίες. Κύριος στόχος τους συνιστά η εύρεση και η ανάλυση των μηχανισμών που οφείλονται για την αναπαραγωγή της φτώχειας.

Η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας δεν συνδέεται αποκλειστικά με τον οικονομικό τομέα και το εισόδημα. Περιγράφει κυρίως μια κατάσταση συσσωρευμένης μειονεξίας. Η μειονεξία αυτή πιθανόν να συνδυάζει την αδυναμία πρόσβασης σε σημαντικούς πόρους για την επιβίωση του ατόμου, την ανικανότητα ανάπτυξης δυνατοτήτων και την περιθωριοποίηση. Βασικοί λόγοι αναπαραγωγής του φαινομένου από γενιά σε γενιά και εγκλωβισμού των νέων σε αυτό μπορεί να

θεωρηθούν η κουλτούρα, η ατομική ιδιοσυγκρασία, το οικογενειακό περιβάλλον και η κοινωνικό-οικονομική δομή. Ο παράγοντας της ατομικής ιδιοσυγκρασίας, ωστόσο επιδέχεται μεγάλη κριτική καθώς δεν περιλαμβάνει στους υπαίτιους την οικογένεια και την κοινωνία (D' addio, 2007).

Πολλά είναι τα άτομα, τα οποία εμφανίζουν μια μορφή κινητικότητας, έχοντας την ευκαιρία βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου. Όπως καταγράφεται σε αντίστοιχες έρευνες, όμως, τα παιδιά, τα οποία ανήκουν σε οικογένειες με περιορισμένες δυνατότητες τείνουν να έχουν πιο πολλές πιθανότητες αποτυχίας στην μετέπειτα ζωή τους, σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο σε σύγκριση με άλλους συνομηλίκους προερχόμενους από ένα ευνοϊκό περιβάλλον. Πολύ συχνά, δηλαδή, τα φτωχά παιδιά αναγκάζονται να διεκδικήσουν ευκαιρίες στην κοινωνία, οι οποίες για τα παιδιά ευπόρων οικογενειών θεωρούνται ως δεδομένες. Η εκπαίδευση και το μορφωτικό επίπεδο διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο σε αυτή την περίπτωση. Το πολιτισμικό υπόβαθρο των φτωχών παιδιών, παράλληλα με την προβληματική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο δρα ως μηχανισμός νομιμοποίησης των κοινωνικών ανισοτήτων οδηγεί στην αναπαραγωγή της εκπαιδευτικής φτώχειας (Bourdieu, 2014). Ο εκπαιδευτικός τομέας είναι εκείνος που καθορίζει ουσιαστικά την επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα των παιδιών, αποκλείοντας έτσι τα παιδιά που αδυνατούν να έχουν πρόσβαση στην μόρφωση. Το γεγονός αυτό τονίζει ακόμα περισσότερο την απουσία εν τέλει της ισότητας ευκαιριών και την έντονη ύπαρξη διακρίσεων, παρόλο που αποτελούν από τα πιο σημαντικά δικαιώματα που περιλαμβάνονται στην Σύμβαση των Δικαιωμάτων του παιδιού (Παπαθεοδώρου & Παπαναστασίου, 2010).

Οι επιπτώσεις, επομένως, που έρχεται αντιμέτωπο ένα παιδί που διαμένει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον βιώνοντας αντίξοες συνθήκες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα της καθημερινότητας του. Πέρα από την απομάκρυνση από τον τομέα της εκπαίδευσης σημαντικός κίνδυνος που συνοδεύει το φαινόμενο της φτώχειας αποτελεί η πείνα και η στέρηση αγαθών που θεωρούνται ως ζωτικής σημασίας (π.χ. τροφή, στέγη, φάρμακα κ.α.). Καταλήγει, συνεπώς, εγκλωβισμένο σε αυτό το φαύλο κύκλο, μακριά από την μόρφωση, χάνοντας την ευκαιρία για εξέλιξη και βελτίωση της κοινωνικο-οικονομικής του θέσης και συχνά στο όριο της επιβίωσης (Ο.Κ.Ε, 2009).

Επιπλέον, η μακροχρόνια φτώχεια εγκυμονεί τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη υποενότητα. Ιδιαίτερα στην

συγκεκριμένη ευάλωτη ηλικία που βρίσκονται τα παιδιά, υπομένουν προσβολές και νιώθουν κατώτεροι από τους συνομηλίκους τους, αφού απέχουν από δραστηριότητες, όπως η άθληση και η μουσική (Unicef, 2014). Δημιουργείται μέσα σε αυτές τις συνθήκες μια κατάσταση μόνιμης ανασφάλειας, άγχους, ντροπής που συνήθως ακολουθούν τα παιδιά και στην ενήλικη ζωή τους, δημιουργώντας τους προβλήματα σχετικά με την ψυχική τους υγεία (Spencer, 2010). Η ένταση και η σημασία των επιπτώσεων αυτών στις ζωές των παιδιών μακροπρόθεσμα εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως ο χρόνος παραμονής στη φτώχεια, η ηλικία του παιδιού καθώς και ο αριθμός μελών της οικογένειας που ζει σε συνθήκες φτώχειας. (Hughes & Tucker, 2018).

Αποτελεί επιτακτική ανάγκη η κατανόηση της σοβαρότητας της κατάστασης και η συνειδητοποίηση πως η φτώχεια δεν συνδέεται μόνο με την έλλειψη των βασικών πόρων για την επιβίωση και τα χαμηλά οικογενειακά εισοδήματα, αλλά και με την αδυναμία των παιδιών να συμμετέχουν ενεργά σε δραστηριότητες. Η προστασία των παιδιών και η πρόληψη για την αναπαραγωγή της φτώχειας από γενιά σε γενιά απαιτεί, λοιπόν, πολιτικές που να μεριμνούν να ικανοποιήσουν όλες τις ανάγκες των παιδιών και όχι την προσωρινή επιβίωση τους. Η επένδυση στα παιδιά και η δημιουργία προγραμμάτων τα οποία θέτουν ως γνώμονα την ευημερία τους κρίνονται απαραίτητα προκειμένου να αναπληρωθεί η αδυναμία της οικογένειας για την κάλυψη των αναγκών τους. Χωρίς τις κατάλληλες παρεμβάσεις από την πλευρά του κράτους για την προστασία των παιδιών, η επίδραση των γονέων καταλήγει να είναι όλο και ισχυρότερη, επιδεινώνοντας έτσι το φαινόμενο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η Διαχείριση του Ζητήματος της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα

2.1 Η Εξέλιξη της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα

Το ζήτημα της παιδικής φτώχειας παρόλο που προϋπήρχε σαν φαινόμενο στην ελληνική κοινωνία, η μέτρηση του και η ενεργή ενασχόληση από την χώρα ξεκίνησε κατά την δεκαετία του '90. Εκείνη την εποχή εμφανιζόταν ως πρόβλημα που επικρατούσε κυρίως στις αγροτικές περιοχές (Ματσαγγάνης, 2017). Από το 2005 έως και το 2009 τα ποσοστά φτώχειας γενικά παρέμεναν σταθερά περίπου στο 20%. Τα

ποσοστά αυτά, όμως, εκτινάχθηκαν σε όλη την Ελλάδα με πρώτη αφορμή την χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία έπληξε σε πολύ μεγάλο βαθμό την ευημερία των παιδιών, με αποτέλεσμα την προσέλκυση του ενδιαφέροντος των ερευνητών για το ζήτημα σε σύγκριση με τις προηγούμενες χρονιές.

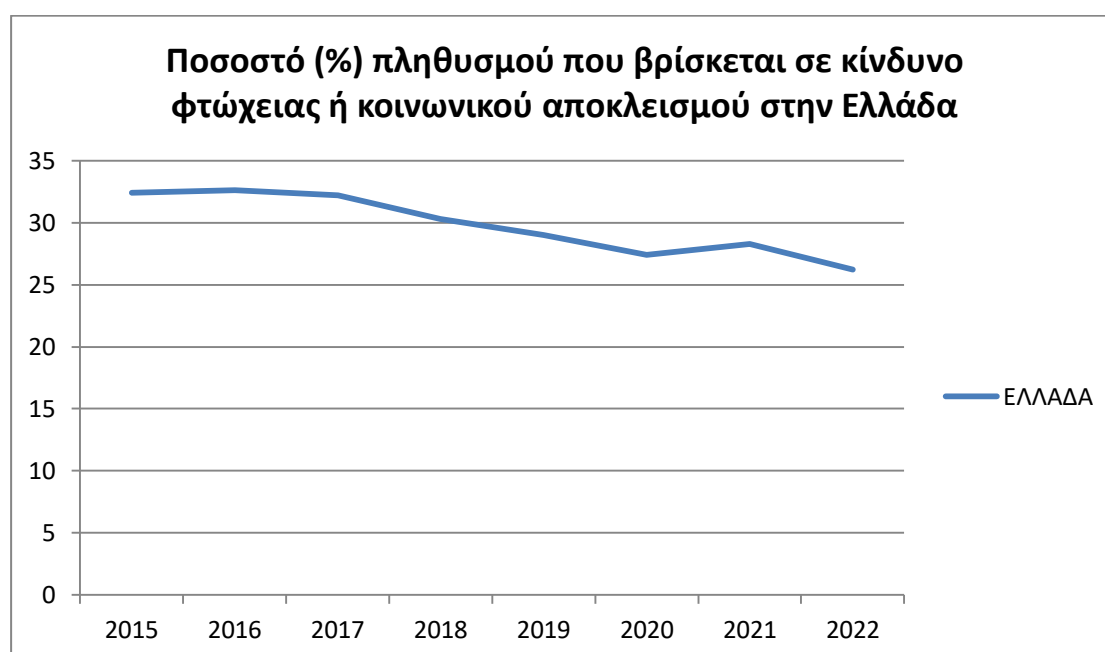
Ακόμα και πριν την ύφεση η Ελλάδα συμπεριλαμβανόταν ανάμεσα στις χώρες που παρουσίαζαν τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, ωστόσο, έπληξε ολοκληρωτικά την χώρα και τους μηχανισμούς της, προκαλώντας μακροπρόθεσμες συνέπειες. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται έντονα από την κορύφωση που γνώρισε το ζήτημα της φτώχειας τα επόμενα χρόνια της κρίσης, με τα υψηλότερα ποσοστά να καταγράφονται το 2012 και το 2013 (ΕΛΣΤΑΤ, 2023). Τα αποτελέσματα που επέφερε η οικονομική κρίση είχαν σημαντικό αντίκτυπο σε όλες τις πτυχές της ζωής του ατόμου όπως στην υγεία, την εκπαίδευση, το τραπεζικό σύστημα κ.α. επηρεάζοντας έτσι και την ζωή των παιδιών που διέμεναν σε νοικοκυριά τα οποία είχαν πληγεί από τις συνέπειες της ύφεσης.

Οι επιχειρήσεις που διέκοψαν την λειτουργία τους, ο αυξημένος αριθμός των ανέργων και η απότομη μείωση των μισθών και του ΑΕΠ αποτελούν γεγονότα που διεύρυναν ακόμα περισσότερο το ζήτημα των ανισοτήτων μεταξύ των πολιτών εκείνο το χρονικό διάστημα (Mitsakis, 2014). Όλα αυτά συνδυαστικά οδήγησαν όχι μόνο στην ραγδαία αύξηση της φτώχειας αλλά και στην αλλαγή όσον αφορά στην ένταση της. Παρατηρήθηκε, δηλαδή, πως πέρα από τον πολλαπλασιασμό των φτωχών ατόμων, τα άτομα που ανήκαν ήδη από το παρελθόν σε φτωχά νοικοκυριά, κατέληξαν ακόμα πιο φτωχά μετά από τις οικονομικές αυτές επιπτώσεις (Λύτρας, 2020). Μέσα σε αυτό το περιβάλλον ανασφάλειας και αβεβαιότητας η επένδυση στο ζήτημα της παιδικής φτώχειας δεν αποτελούσε προτεραιότητα. Η χώρα από το 2008 και έπειτα, ενώ ήδη αντιμετώπιζε πολλές δυσλειτουργίες στο παρελθόν, καλείται να μεριμνήσει ταυτόχρονα για πολλούς σημαντικούς τομείς της καθημερινότητας του ατόμου και χρειάστηκαν κάποια χρόνια ώστε να βρεθεί σε θέση να πραγματοποιήσει δράσεις με στόχο την προστασία και την επιβίωση των ανήλικων μελών ενός νοικοκυριού.

Η Ελλάδα όπως καταγράφεται και μέσω των ερευνών της ΕΛΣΤΑΤ γνώρισε μια σταδιακή αποκλιμάκωση το 2015, από το οποίο και έπειτα τα ποσοστά φτώχειας κάθε χρόνο μειώνονται και πολλά προγράμματα για την στήριξη των πολιτών εφαρμόζονται. Παρόλα αυτά οι δαπάνες που καταγράφονται στην χώρα σχετικά με

την κοινωνική προστασία και την πρόληψη για την αποφυγή έξαρσης του φαινομένου της φτώχειας είναι αρκετά χαμηλές σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη (Unicef, 2021). Στην Ελλάδα ο μεγαλύτερος κίνδυνος φτώχειας εγκυμονούσε στα παιδιά που προέρχονταν από μονογονεϊκές οικογένειες, στα πολυμελή νοικοκυριά και στα παιδιά μεταναστών. Η χώρα από την κρίση και μετά παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά κινδύνου σε όλους τους τύπους νοικοκυριών συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη, αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την αδυναμία των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας.

Διάγραμμα 1.

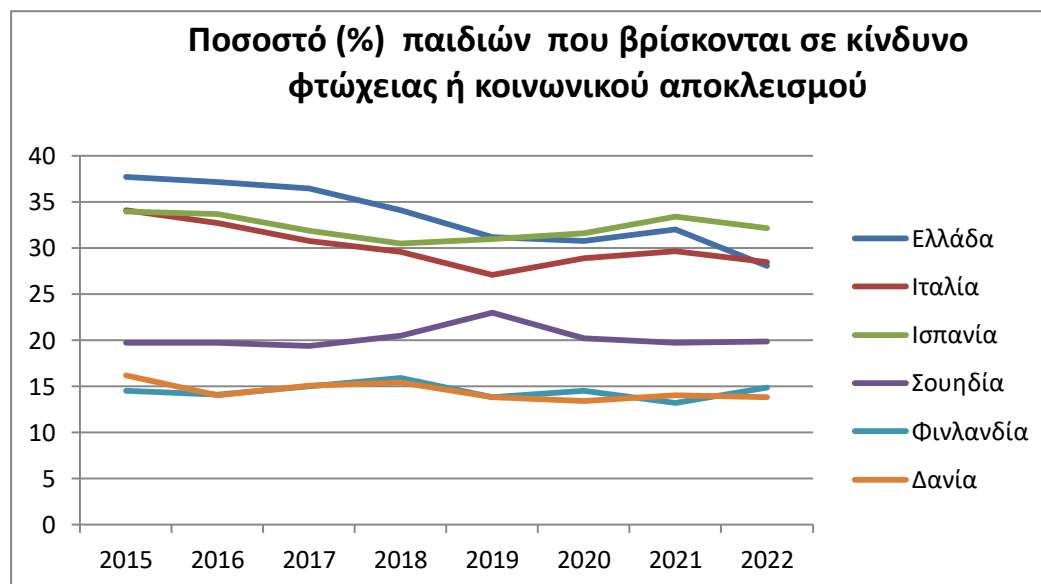
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Τα επίπεδα φτώχειας του συνολικού πληθυσμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν μια σταδιακή μείωση. Δεν εντοπίζονται απότομες αυξομειώσεις αλλά το ποσοστά μειώνονται σταθερά. Η μόνη αύξηση που καταγράφηκε σε αυτό το διάστημα εντοπίζεται το 2021 όπου το ποσοστό άγγιξε το 28,3% σε σύγκριση με το 27,4% του 2020. Το γεγονός αυτό πιθανό να οφείλεται στα μέτρα που έλαβε η χώρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Η Ελλάδα παρόλο που μειώνει σταθερά τα ποσοστά φτώχειας παραμένει μια από τις χώρες της Ε.Ε που αντιμετωπίζουν σε

μεγάλο βαθμό τα ζήτημα της φτώχειας και της στέρησης των βασικών υλικών αγαθών. Τα ποσοστά, δηλαδή, αν και μειωμένα παραμένουν υψηλά, αγγίζοντας το 2022 το 26,3%, με αισθητή, ωστόσο, την βελτίωση σε σύγκριση με το 2016 που έφτασε το 32,6%. Οι πολιτικές που ακολουθεί η χώρα, συνεπώς, φαίνεται να έχουν αποτελέσματα, χωρίς όμως να εξασφαλίζεται το μέλλον των ευάλωτων ομάδων και χωρίς να δίνεται έμφαση στο ζήτημα της διαγενεακής φτώχειας.

Όσον αφορά την φτώχεια που σχετίζεται με τα παιδιά, σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύθηκαν από την Eurostat το 2022, 28,1 % των παιδιών 0-17 ετών που ζουν στην Ελλάδα αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (Eurostat, 2022). Το ποσοστό αυτό, έχει μειωθεί ικανοποιητικά σε σχέση με το παρελθόν, όπου κατά το 2013 άγγιζε το 38,1% και το 2015 το 37,7%. Στην χώρα ο μεγαλύτερος κίνδυνος φτώχειας αφορά παιδιά ηλικίας 12-17 ετών. Ο κίνδυνος της φτώχειας, δηλαδή αυξάνεται παράλληλα με την ηλικία. Για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών απαραίτητη ήταν η δημιουργία διαφορετικών ηλικιακών ομάδων (0-5, 6-11, 12-17), προκειμένου να υλοποιηθούν συγκεκριμένες ενέργειες ανάλογα με τις ανάγκες που εμφανίζει η κάθε ομάδα ώστε οι δράσεις να είναι πιο στοχευμένες και πιο αποτελεσματικές (Unicef,2021).

Διάγραμμα 2.

Πηγή: Eurostat “People at risk of poverty or social exclusion”

Όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα οι πολιτικές που έχει υιοθετήσει η Ελλάδα από το 2015 έως και το 2022 έχουν οδηγήσει σε μια όχι ραγδαία αλλά

σταθερή και καθοδική πορεία του ποσοστού των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην χώρα, παραμένοντας, ωστόσο, σε υψηλά επίπεδα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Παρατηρείται, επίσης, μεγάλη ομοιότητα με τις υπόλοιπες χώρες που ανήκουν στο καθεστώς ευημερίας Νότιας Ευρώπης. Η Ιταλία και η Ισπανία, όπως διακρίνεται, παραμένουν συγχρόνως σε αρκετά υψηλά επίπεδα, πάντοτε ξεπερνώντας το 25%, χωρίς όμως να ξεπερνούν μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα τα ποσοστά της Ελλάδας.

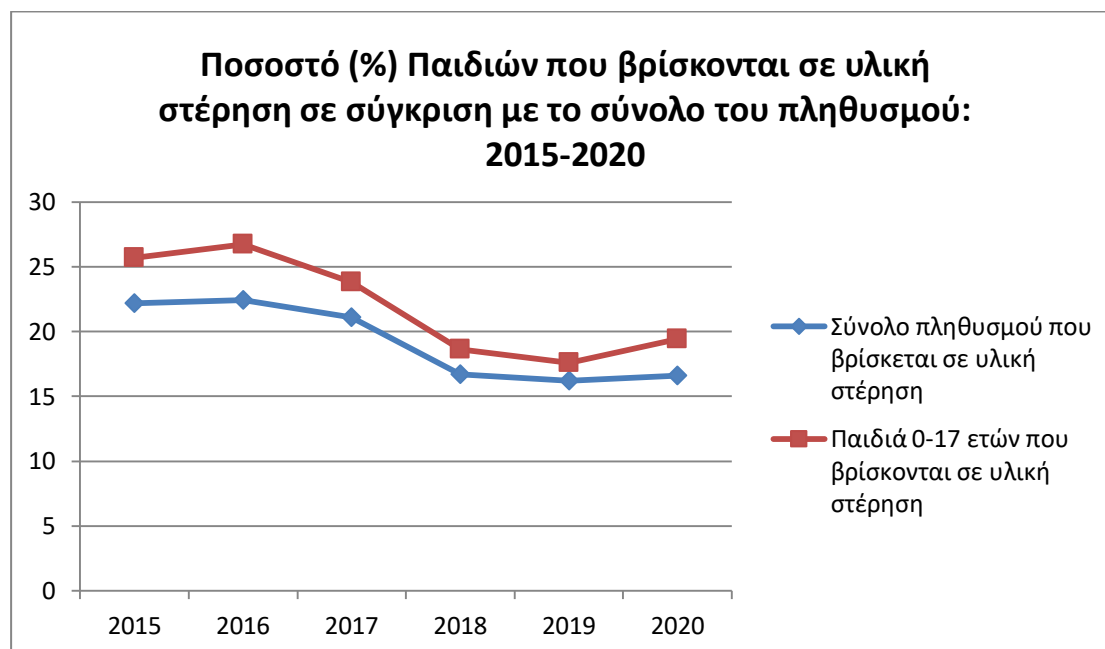
Η ένταση του φαινομένου στον ευρωπαϊκό νότο αποτελεί απόρροια της καθυστερημένης κοινωνικής ανάπτυξης και των περιορισμένων παροχών όσον αφορά την κοινωνική προστασία. Η Ελλάδα, λοιπόν, ανήκοντας στο συγκεκριμένο καθεστώς ευημερίας διακρίνεται για την αδυναμία κάλυψης σημαντικών αναγκών και την ύπαρξη πολλών ελλείψεων, τις οποίες έχουν αναλάβει να καλύψουν η οικογένεια και ο κοινωνικός περίγυρος. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες που ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς διατηρούν τα ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού σε χαμηλά επίπεδα. Σύμφωνα με το διάγραμμα, η Σουηδία, η Φινλανδία και η Δανία διατηρούν σταθερά τα ποσοστά παιδικής φτώχειας μεταξύ 15-20%. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι οι συγκεκριμένες χώρες υιοθετούν πολιτικές θέτοντας ως βασικό στόχο την βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης. Προσφέρουν σημαντικές κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες τονίζοντας την σημασία της ευημερίας και της εξέλιξης του ατόμου.

Όσον αφορά την ιατρική περίθαλψη το 2017 στην χώρα το ποσοστό των ακάλυπτων αναγκών ήταν χαμηλό, αγγίζοντας μόλις το 2,4% και υιοθετήθηκαν αρκετά μέτρα προκειμένου να συμπεριληφθούν στα προγράμματα και οι ευάλωτες ομάδες. Ένα μεγάλο ποσοστό, όμως, προέρχονταν ακόμα από τις ιδιωτικές δαπάνες του κάθε νοικοκυριού καθώς οι δημόσιες δαπάνες το 2019 έφταναν το 60% (European Commission, 2021). Το γεγονός αυτό, ωστόσο, πιθανό να τόνιζε ακόμα περισσότερο την ανισότητα και την αδυναμία κάλυψης ορισμένων αναγκών σχετικά με την ιατρική περίθαλψη κάποιων οικογενειών σε σύγκριση με άλλες που διέθεταν την οικονομική δυνατότητα να παρέχουν στα παιδιά τους τις καλύτερες δυνατές υπηρεσίες μέσω του ιδιωτικού τομέα.

Σχετικά με την στέγαση υπήρχε σοβαρή στέρηση. Το 2020 το ποσοστό επιβάρυνσης του κόστους στέγασης στα παιδιά ήταν πάνω από 82% ανεξάρτητα από την ηλικία τους (Unicef, 2021). Το ποσοστό επιβάρυνσης του κόστους στέγασης συνδέεται στενά με το καθεστώς ιδιοκτησίας: περίπου 20% των ιδιοκτητών

νοικοκυριών, αλλά 79% των ενοικιαστών στην τιμή αγοράς ζούσαν σε νοικοκυριά των οποίων το κόστος στέγασης υπερέβαινε το 40% του διαθέσιμου εισοδήματός τους. Επιπλέον, ενώ το ποσοστό σοβαρής στέρησης στέγασης μειωνόταν σταδιακά από το 2015 για τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, σημείωσε ανησυχητική αύξηση την περίοδο 2019-2020. Κατά την ίδια περίοδο, το ποσοστό ακατάλληλων συνθηκών στέγασης για παιδιά που ζουν σε νοικοκυριά με υψηλότερο εισόδημα είχε μειωθεί. Γενικά, η τάση ακατάλληλων συνθηκών στέγασης στην Ελλάδα είναι αυξητική, σε αντίθεση με τη γενική τάση στην ΕΕ, δημιουργώντας ανησυχία σχετικά με την αύξηση της στέρησης των παιδιών.

Διάγραμμα 3.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Στο Διάγραμμα 3, το οποίο βασίστηκε σε δεδομένα που αντλήθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ στην έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών για το έτος 2022, παρατηρείται πως η κρίση έπληξε σε μεγαλύτερο βαθμό το επίπεδο διαβίωσης των παιδιών και την ευημερία τους σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, το 2016 το ποσοστό υλικής στέρησης των παιδιών άγγιξε το 26,7% σε σύγκριση με το 22,4% που αναλογούσε στο σύνολο του πληθυσμού. Με το πέρασμα των χρόνων και λόγω των πολιτικών που ακολουθήθηκαν από το έτος αυτό και έπειτα παρατηρείται αισθητή πτώση του ποσοστού συγχρόνως σε όλες τις ηλικιακές

βαθμίδες. Το 2020, λοιπόν, το ποσοστό στέρησης για το σύνολο του πληθυσμού ανέρχεται στο 16,6%, ενώ των παιδιών ηλικίας 0-17 στο 19,4%.

Τα ποσοστά αυτά που προκύπτουν μέσα από την έρευνα πολλαπλασιάζονται αν ληφθεί υπόψη και η έξαρση του προσφυγικού με την άφιξη χιλιάδων παιδιών που αντιμετωπίζουν αντίξοες συνθήκες διαβίωσης σε ένα πλαίσιο ακραίας φτώχειας. Παρά το γεγονός, λοιπόν, της βελτίωσης που εμφανίζει το φαινόμενο σύμφωνα με τα στατιστικά, το ζήτημα της φτώχειας και της υλικής στέρησης εξακολουθεί να επιβαρύνει περισσότερο την παιδική ηλικία.. Η ευημερία των παιδιών συνδέεται άμεσα με εκείνη των γονέων και πολύ δύσκολα καταφέρνουν να ξεφύγουν από τις συνθήκες αυτές διαβίωσης τους, μεταβιβάζοντας αυτές στις συνθήκες στέρησης και στην ενήλικη ζωή τους.

Το 2022 καταγράφηκε η αδυναμία πολλών νοικοκυριών να ανταπεξέλθουν σε βασικές ανάγκες για την ευημερία τους. Συγκεκριμένα όπως προέκυψε από την έρευνα που πραγματοποίησε η Ελληνική Στατιστική Αρχή σχετικά με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών:

- Το 36,4% δήλωσε δυσκολία πληρωμής πάγιων λογαριασμών, ενοικίου, δόσεων δανείου σε σύγκριση με το 29,1%, το οποίο καταγράφηκε το 2021.
- Η οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση τον χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι άγγιξε το 18,7%.
- Καταγράφηκε οικονομική αδυναμία όσον αφορά την αναψυχή στο 29,5%.
- Το ποσοστό του πληθυσμού που διαβιεί σε κατοικία με στενότητα χώρου ανέρχεται στο 28% για το σύνολο του πληθυσμού. Όσον αφορά την ηλικιακή ομάδα 0-17 το ποσοστό φτάνει στο 42,4% επιβεβαιώνοντας για ακόμη μια φορά την ευαλωτότητα των παιδιών.
- Το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν επιβάρυνση από το κόστος στέγασης φτάνει στο 26,7%.
- Το 73% των φτωχών νοικοκυριών δηλώνει μεγάλη δυσκολία στην αντιμετώπιση των συνηθών αναγκών με βάση το εισόδημά τους.
- Το 11,7% αδυνατεί να τηρήσει υγιεινές διατροφικές συνήθειες (ΕΛΣΤΑΤ. 2023).

Άλλος ένας σημαντικός τομέας που επηρεάστηκε από την κρίση και συνδέεται άμεσα με την παιδική φτώχεια αποτελεί η εκπαίδευση. Λειτουργούν πλέον 26 δημόσια κέντρα παιδικής φροντίδας για παιδιά ηλικίας 0-3 ετών, με στόχο την

διευκόλυνση της καθημερινότητας μιας οικογένειας με δύο εργαζόμενους γονείς. Χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών. Εντοπίζονται όμως προβλήματα από την πλευρά των γονέων λόγω των ωραρίων αλλά και λόγω του ότι δεν υπάρχουν επαρκή γεύματα για όλους. Όσον αφορά τις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης το ποσοστό εγγραφής είναι υψηλό, 98,5% στην πρωτοβάθμια και 96,7% στην δευτεροβάθμια. Εντοπίζονται και σε αυτή την περίπτωση όμως προκλήσεις καθώς να μιν η εκπαίδευση μπορεί να είναι δωρεάν, αλλά τα ιδιωτικά έξοδα που προκύπτουν, οι ξένες γλώσσες, τα ιδιαίτερα μαθήματα προκαλούν ανισότητες μεταξύ των συνομηλίκων καθώς δεν έχουν όλοι την δυνατότητα να ακολουθήσουν (Unicef,2019).

Η παιδική φτώχεια είναι κάτι πολύ περισσότερο από την απλή έλλειψη πόρων στο πλαίσιο ενός νοικοκυριού. Το ζήτημα της φτώχειας και του αποκλεισμού είναι άμεσα συνδεδεμένο με πολλούς τομείς στην καθημερινή ζωή. Συνδέεται άμεσα με τα ζητήματα που αναλύθηκαν αφού περιλαμβάνει το ζήτημα της στέρησης των παιδιών από ποιοτική εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, στέγη, επαρκή σίτιση και φροντίδα. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην παροχή όλων αυτών των αγαθών και αποτελεί χρέος κάθε κράτους να μεριμνά ώστε το ποσοστό των ατόμων που έρχονται αντιμέτωπα με την στέρηση, να μειώνεται όσο το δυνατόν περισσότερο μέσω συγκεκριμένων πολιτικών. Η Ελλάδα, βέβαια, όπως θα αναλυθεί και παρακάτω ακολουθεί κατά κύριο λόγο προσωρινές τακτικές για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας και δεν μεριμνά σε τόσο μεγάλο βαθμό για την προσωπική εξέλιξη των παιδιών. Στην χώρα, επίσης, εδώ και δεκαετίες στην αντιμετώπιση της φτώχειας, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η οικογένεια και η βοήθεια που προσφέρει, φαινόμενο που δεν εμφανίζεται τόσο συχνά και με τόση ένταση στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (Μητράκος, 2018).

2.2 Πολιτικές Αντιμετώπισης της Παιδικής Φτώχειας στην Ελλάδα

Οι σημαντικές διαστάσεις που έλαβε το ζήτημα της φτώχειας με το ξέσπασμα της κρίσης ανάγκασαν το κράτος να λάβει ορισμένα μέτρα προκειμένου να μπορέσει να προστατεύσει τους πολίτες, χωρίς ωστόσο να δίνεται έμφαση στην προστασία των παιδιών. Οι δράσεις του κράτους φαίνονται να έχουν γενικό χαρακτήρα και να μεριμνούν για την κάλυψη των αναγκών ενός νοικοκυριού στο σύνολο του. Ο περιορισμένος δημόσιος προϋπολογισμός, όμως εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης που προηγήθηκε, δεν ευνόησε την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής. Πολλά

ήταν τα προγράμματα, τα οποία εν τέλει δεν εφαρμόστηκαν σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό, με αποτέλεσμα είτε την αναβολή τους είτε την δράση τους με επιλεκτικό χαρακτήρα και όχι καθολικό (European Social Policy Network, 2015).

Παρατηρείται, ωστόσο, μια μεγάλη μεταρρυθμιστική προσπάθεια όσον αφορά τα επιδόματα και την στήριξη που παρέχεται στις οικογένειες, τα οποία μπορεί να μην οδηγούν στην ραγδαία μείωση του φαινομένου της φτώχειας, όμως βοηθούν στο να μην γνωρίσει ακόμα μεγαλύτερη έξαρση το ζήτημα. Στην συνέχεια της ενότητας, θα αναλυθούν ορισμένα από τα σημαντικά μέτρα που υιοθέτησε η χώρα προκειμένου να διαχειριστεί και να εξομαλύνει την παιδική φτώχεια κυρίως μέσω από πολιτικές που αφορούν την οικογένεια στο σύνολο της.

2.1.1 Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

Πρόκειται για ένα προνοιακό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε πιλοτικά το 2012 και εφαρμόστηκε μετέπειτα το 2014 σε 13 Δήμους. Συνιστά ένα εισόδημα το οποίο αποσκοπεί στην εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης και αποτελεί ένα δίκτυ προστασίας για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Παρέχει επιδόματα σε πάνω από 200.000 νοικοκυριά και σχεδόν 160.000 παιδιά. Το 6% των νοικοκυριών αποτελούνται από έναν ενήλικα και περίπου το 18% πρόκειται για υπηκόους τρίτων χωρών. Από το 2017 εφαρμόζεται σε πλήρη διεθνή κλίμακα (Unicef, 2021). Οι δικαιούχοι είναι απαραίτητο να αποτελούν μόνιμους και νόμιμους κατοίκους της χώρας. Συνιστά όμως μια πολιτική, η οποία σχετίζεται με την ακραία φτώχεια με αυστηρούς κανόνες για την επιλογή των δικαιούχων, αποκλείοντας έτσι χιλιάδες παιδιά που διατρέχουν τον κίνδυνο της φτώχειας.

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει:

- Εισοδηματικές ενισχύσεις.
- Κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά, με βασική προϋπόθεση την τήρηση ορισμένων κριτηρίων ένταξης σε κάθε πρόγραμμα με:
 - Δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ανασφάλιστων.
 - Ένταξη σε δομές και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και υποστήριξης.

- Ένταξη σε προγράμματα και κοινωνικές δομές με σκοπό την αντιμετώπιση της φτώχειας.
- Ένταξη στις δράσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Ταμείου Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους άπορους.
- Κοινωνικό τιμολόγιο παρόχων ύδρευσης.
- Κοινωνικό τιμολόγιο παρόχων ηλεκτρικής ενέργειας.
- Κοινωνικό τιμολόγιο Δήμων και Δημοτικών Επιχειρήσεων.
- Υπηρεσίες ενεργοποίησης με στόχο την ένταξη των ατόμων που είναι σε θέση να εργαστούν, στην αγορά εργασίας, με την πιθανότητα να περιλαμβάνουν επίσης:
 - Κάλυψη προτεινόμενης θέσης εργασίας.
 - Συμμετοχή σε προγράμματα κοινωνικού εργάσιου.
 - Συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.
 - Συμμετοχή σε προγράμματα απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας.
 - Ένταξη ή επιστροφή στο εκπαιδευτικό σύστημα και τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας.

Το πρόγραμμα προσφέρει το ποσό των 200 ευρώ κάθε μήνα σε μονοπρόσωπα νοικοκυριά και αυξάνεται κατά 100 ευρώ για κάθε επιπλέον ενήλικο μέλος και κατά 50 ευρώ για κάθε ανήλικο. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία της έγκρισης της αίτησης απαιτείται να πληρούνται ορισμένα εισοδηματικά κριτήρια. Συγκεκριμένα, το εισόδημα των τελευταίων έξι μηνών του νοικοκυριού δεν δύναται να ξεπερνά το εξαπλάσιο του εγγυημένου ποσού σε κάθε τύπο νοικοκυριού. Επιπλέον, το εισόδημα δεν είναι εφικτό να υπερβαίνει τα 5.400 ευρώ ετησίως ανεξάρτητα από τον αριθμό των μελών που αποτελείται το νοικοκυριό (ΦΕΚ 3359/ Β'28-07-2021).

Η εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος, επομένως, αποτελεί σημαντικό μέσο προώθησης και στήριξης οικογενειών και παιδιών όμως στην πράξη συναντά προβλήματα καθώς λόγω των κριτηρίων που έχουν τεθεί ένας μεγάλος αριθμός πολιτών αποκλείεται με αποτέλεσμα το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα να αφορά εν τέλει ευάλωτες ομάδες που αντιμετωπίζουν ακραίες συνθήκες φτώχειας. Ένα μέτρο, δηλαδή, που δημιουργήθηκε αρχικά από την κυβέρνηση για να στηρίξει οικογένειες που έχουν ανάγκη καταλήγει να απευθύνεται σε ένα πολύ συγκεκριμένο

τμήμα του πληθυσμού αναπαράγοντας ακόμα περισσότερο το φαινόμενο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

2.1.2 Επίδομα Παιδιού και Τοκετού

Το Επίδομα Παιδιού παρέχει οικονομική στήριξη σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και καταβάλλεται σε έξι μηνιαίες δόσεις. Απευθύνεται κυρίως σε οικογένειες που διατρέχουν κίνδυνο ακραίας και σχετικής φτώχειας. Πρόκειται για ένα ποσό που αγγίζει τα 840 ευρώ κάθε έτος ανά παιδί, σε περίπτωση οικογενειών με 1 ή 2 παιδιά και το ποσό των 1120 ευρώ κάθε έτος ανά παιδί σε περίπτωση οικογενειών με 2 ή 3 παιδιά κλπ. Δικαιούχοι θεωρούνται σε αυτή την περίπτωση όσοι είναι μόνιμοι και νόμιμοι έλληνες πολίτες, πρόσφυγες, απάτριδες και δικαιούχοι επικουρικής προστασίας. Το 2022 υποστηρίχθηκαν 888.341 παιδιά μέσω του επιδόματος (ΟΠΕΚΑ,2022).

Το επίδομα τοκετού απευθύνεται σε νέες μητέρες παρέχοντας τους οικονομική στήριξη. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί πως δεν βελτιώνει την κατάσταση της κατάστασης της παιδικής φτώχειας άμεσα, όμως συνδέεται με το φαινόμενο καθώς πρόκειται για ένα κίνητρο στα νέα ζευγάρια για την απόκτηση παιδιών. Το πρόγραμμα ξεκίνησε την λειτουργία του το 2020. Συνιστά ένα εφάπαξ επίδομα ύψους 2000 ευρώ για κάθε νέο παιδί στην Ελλάδα. Το συνολικό ποσό που δαπανήθηκε το 2020 στην χώρα αγγίζει τα 109.864.000 ευρώ.

Οι οικονομικές αυτές ενισχύσεις δεν οδηγούν απαραίτητα στην λύση του ζητήματος της παιδικής φτώχειας , όμως θεωρούνται μεγάλης σημασίας καθώς συμβάλλουν στην βελτίωση της ανατροφής των παιδιών. Δεν μεριμνούν για την μελλοντική εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου για τα παιδιά αλλά για ακόμα μια φορά φροντίζουν προσωρινά για την επιβίωση τους. Προσφέρουν, δηλαδή, στα ενήλικα μέλη του νοικοκυριού κίνητρο και τους βοηθά στην κάλυψη βασικών εξόδων της καθημερινότητας που μπορεί να αφορούν την ένδυση, την τροφή, την υγεία κ.α.

2.1.3 Επίδομα Στέγασης

Πρόκειται για ένα σημαντικά διευρυμένο πρόγραμμα προστασίας της κατοικίας, το οποίο διευκολύνει ιδιαίτερα τα πολυμελή νοικοκυριά. Το επίδομα που χορηγείται από το κράτος αγγίζει τα 70 ευρώ τον μήνα για τον δικαιούχο, όμως υπάρχει προσαύξηση 35 ευρώ τον μήνα για κάθε επιπλέον μέλος που βρίσκεται στο νοικοκυριό. Πέρα από την μείωση του ποσοστού των παιδιών που βιώνουν τον κίνδυνο της φτώχειας, βασικός σκοπός του προγράμματος αποτελεί και η παροχή κινήτρου στα ζευγάρια για την απόκτηση παιδιών. Έτσι, λοιπόν, σε μια μονογονεϊκή οικογένεια, για το πρώτο ανήλικο μέλος ορίζεται προσαύξηση 70 ευρώ τον μήνα. Ανώτατο όριο του Επιδόματος Στέγασης έχουν οριστεί τα 210 ευρώ μηνιαίως. Προκειμένου ένα νοικοκυριό να δικαιούται το συγκεκριμένο επίδομα θα πρέπει το ετήσιο εισόδημά του να μην ξεπερνά τα 21.000 ευρώ (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 2019).

2.1.4 Πρόγραμμα Διατροφή

Η παιδεία μπορεί να παρέχεται δωρεάν, όμως υπάρχουν πολλοί εξωτερικοί παράγοντες που δεν μπορούν να καλυφθούν από την πλευρά των γονέων, γεγονός που δυσκολεύει την σχολική ζωή για τα παιδιά και δημιουργεί ανισότητες μεταξύ των συνομηλίκων. Ένα από αυτά τα ζητήματα που προκύπτει συνιστά η διατροφή. Το πρόγραμμα αυτό πραγματοποιείται μέσω του Ινστιτούτου Prolepsis σε σχολεία της Αττικής, της Στερεάς Ελλάδας, της Ημαθίας και της Θράκης. Αποτελεί το μοναδικό πρόγραμμα σίτισης που είναι ενεργό το συγκεκριμένο διάστημα και υπολογίζεται πως από το 2012 έχουν προσφερθεί περισσότερα από 17 εκατομμύρια γεύματα σε 879 σχολεία και 118.450 μαθητές. Το πρόγραμμα στοχεύει στην βελτίωση των διατροφικών αναγκών των παιδιών και στο να βοηθήσει οικογένειες που αδυνατούν να καλύψουν πολλές από τις βασικές καθημερινές ανάγκες των παιδιών τους (Prolepsis,2023).

2.1.5 Βρεφονηπιακή Φροντίδα

Η ύπαρξη παιδικών σταθμών συνδέεται έμμεσα με την προφύλαξη από το φαινόμενο φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς δίνει κίνητρο στους γονείς να συνεχίσουν να συμμετέχουν ενεργά στην αγορά εργασίας, συνεπώς μειώνονται οι πιθανότητες ανεργίας των μελών του νοικοκυριού. Πρόκειται για ένα σημαντικό βοηθητικό μέτρο που εξασφαλίζει την δημιουργική απασχόληση των

παιδιών κατά τις ώρες εργασίας των κηδεμόνων. Οι συγκεκριμένες δομές προσχολικής φροντίδας απευθύνονται σε παιδιά και βρέφη από 2 μηνών έως την ηλικία κατά την οποία πρέπει να συμμετάσχουν στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Βασικός στόχος των σταθμών συνιστά η διευκόλυνση των εργαζόμενων γονέων.

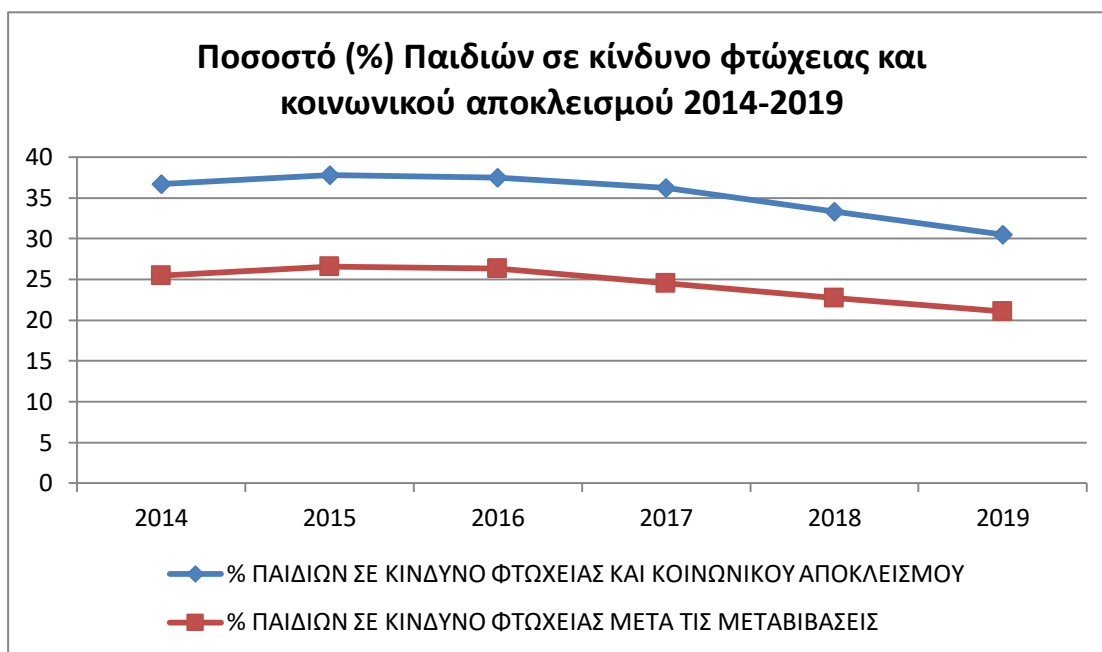
Για τη πρόσβαση στους σταθμούς, θέτονται κοινωνικό-οικονομικά κριτήρια, υποχρεωτική μοριοδότηση και ανάρτηση του πίνακα των φιλοξενούμενων παιδιών και των επιλαχόντων με σκοπό η εξασφάλιση της αξιοπιστίας της διαδικασίας επιλογής. Τα κοινωνικά κριτήρια συνήθως αφορούν την ανεργία, τον αριθμό τέκνων, την πολυτεκνία, την τριτεκνία, την μονογονεϊκότητα, την αναπηρία κάποιου μέλους της οικογένειας κ.α. Όσον αφορά τα οικονομικά κριτήρια το Διοικητικό Συμβούλιο του νομικού προσώπου μπορεί να ορίζει ορισμένα κριτήρια επιβολής μηνιαίας εισφοράς στις οικογένειες των παιδιών, οι οποίες ορίζονται αναλόγως με την οικονομική δυνατότητα των γονέων (ΦΕΚ 4249/Β/5-12-2017).

2.1.6 Εισοδηματική Ενίσχυση για Οικογένειες που ζουν σε απομακρυσμένες και ορεινές περιοχές

Πρόκειται για μια εισοδηματική ενίσχυση, η οποία καταβάλλεται ετησίως σε νοικοκυριά που διαμένουν σε απομακρυσμένες περιοχές, συμβάλλοντας έτσι στην καλύτερη ανατροφή των παιδιών και στην συμμετοχή τους σε περισσότερες δραστηριότητες με βασικό στόχο την προαγωγή της παιδικής ευημερίας. Βασική προϋπόθεση προκειμένου να λάβει κάποιος το συγκεκριμένο επίδομα αποτελεί η μόνιμη διαμονή του σε τέτοιου είδους μειονεκτικές περιοχές για τουλάχιστον δύο έτη πριν καταβληθεί η αίτηση για την οικονομική ενίσχυση. Επιπλέον, το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν δύναται να υπερβαίνει τα 4.700 ευρώ.

Στην περίπτωση που το οικογενειακό εισόδημα των δικαιούχων δεν υπερβαίνει τα 3000 ευρώ τότε το ποσό που χορηγείται ανέρχεται στα 600 ευρώ (ΟΠΕΚΑ, 2023). Εάν όμως το ετήσιο εισόδημα φτάνει έως τα 4700 ευρώ τότε το ποσό της οικονομικής ενίσχυσης είναι 300 ευρώ. Συνιστά, λοιπόν, ένα μέτρο που από την μια παρέχει ένα επιπλέον εισόδημα στην οικογένεια, έστω και πενιχρό, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης και να μειώσει τα αυξανόμενα ποσοστά της φτώχειας, αποκλείει όμως την άλλη ένα μεγάλο μερίδιο ατόμων για ακόμη μια φορά.

Διάγραμμα 4.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό, όπως αναλύθηκε, στις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Η χώρα δίνει μεγάλη έμφαση στα κοινωνικά επιδόματα και στις παροχές κοινωνικής βοήθειας, γεγονός που πράγματι έχει αποφέρει μια βελτίωση. Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, το ποσοστό των παιδιών που αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού το 2015 ανερχόταν στο 37,8% έναντι του 26,5% που αντιστοιχούσε στο ποσοστό μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Αργότερα, το 2019 το ποσοστό αυτό άγγιζε το 30,5% και 21,1% αντίστοιχα επιβεβαιώνοντας την βοήθεια που έχουν προσφέρει τα μέτρα που έλαβε η χώρα για την διαχείριση του ζητήματος.

Το ελληνικό κράτος, λοιπόν, συνιστά ένα μεσογειακό καθεστώς ευημερίας, δηλαδή χαρακτηρίζεται από χαμηλό βαθμό από-εμπορευματοποίησης και αναδιανομής. Υπήρξε υπολειμματικό, καθώς διαχρονικά κυριαρχούν οι πελατειακές σχέσεις και παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό εξάρτηση και παροχή βοήθειας από την οικογένεια. Μέχρι και πριν την κρίση του 2008 στην χώρα δεν είχαν αναπτυχθεί πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, διατηρώντας έτσι το ποσοστό παιδικής φτώχειας στα ύψη. Η κρίση, δηλαδή, βρήκε το ελληνικό κράτος απροετοίμαστο να διαχειριστεί την ξαφνική μείωση των

εισοδημάτων και όλες τις υπόλοιπες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που επέφερε η ύφεση.

Όλες οι παραπάνω παροχές και όλα τα μέτρα που ακολούθησε μπορούν να συνεισφέρουν στην ανακούφιση των οικογενειών από τις άμεσες επιπτώσεις της φτώχειας αλλά δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα την πρόσβαση σε δικαιώματα των παιδιών, όπως στην υγεία, στην εκπαίδευση, στην διατροφή, αλλά ούτε και ένα αισιόδοξο μέλλον καθώς το φαινόμενο διαρκώς αναπαράγεται. Η μειονεκτική θέση της Ελλάδας απέναντι σε αυτό το φαινόμενο κρίνεται δύσκολο ξεπεραστεί λόγω της κακής διαχείρισης της κατάστασης δεκαετίες πριν λάβει το φαινόμενο τόσο μεγάλη έκταση. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία όλα των πτυχών των δικαιωμάτων των παιδιών απαιτείται η εφαρμογή πιο ολοκληρωμένων πολιτικών, οι οποίες θα παρουσιάζουν μακροχρόνια αποτελέσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το Φαινόμενο της Παιδικής Φτώχειας στην Ευρώπη

3.1 Η Εξέλιξη της Παιδικής Φτώχειας στην Ευρώπη

Με το ξέσπασμα της κρίσης του 2008, η μεγαλύτερη αύξηση της φτώχειας σημειώθηκε κυρίως στις νοτιο-ευρωπαϊκές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία). Το συγκεκριμένο έτος σε αρκετές χώρες τα οικογενειακά επιδόματα μειώθηκαν, επιβαρύνοντας έτσι τις πολυμελείς οικογένειες. Η κατάσταση παρουσιάζονταν λίγο πιο ελεγχόμενη όσον αφορά την παιδική φτώχεια την δεδομένη χρονική στιγμή στην Ρουμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Γενικά όμως εκατομμύρια περισσότερα παιδιά θα μπορούσαν να είχαν βοηθηθεί αν τα μέτρα προστασίας που ακολουθούσαν τα κράτη πριν την μεγάλη ύφεση ήταν ισχυρότερα (Unicef 2014). Παρά την βελτίωση που έχει γνωρίσει το οικονομικό περιβάλλον στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2015 και μετά, το ζήτημα της παιδικής φτώχειας εξακολουθεί να χρειάζεται καλύτερους και πιο αποτελεσματικούς τρόπους διαχείρισης.

Για την καλύτερη κατανόηση της μέτρησης του φαινομένου της παιδικής φτώχειας στην Ευρώπη σημαντική αποτελεί η δημιουργία του δείκτη AROPE (at risk

of poverty or social exclusion). Πρόκειται για έναν δείκτη, ο οποίος συγκρίνει τα ποσοστά των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη. Αποτελείται από τρεις επιμέρους δείκτες. Ο δείκτης αυτός παρουσιάζει το ποσοστό των ατόμων τα οποία βιώνουν μια από τις εξής καταστάσεις:

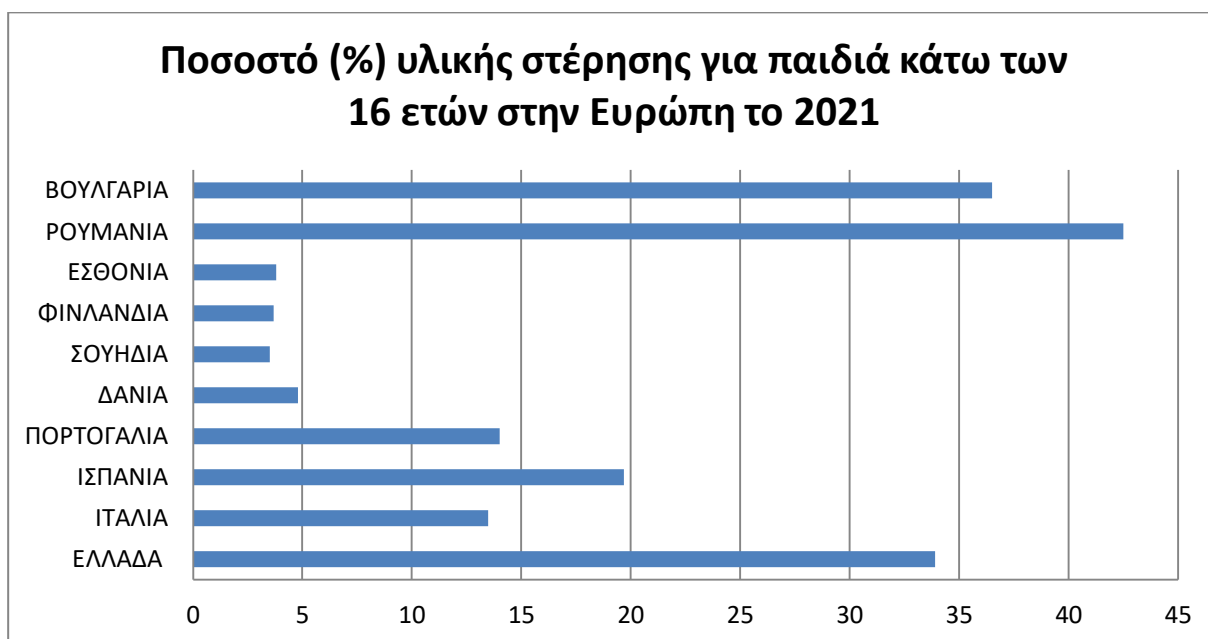
- Βρίσκονται σε σοβαρό κίνδυνο φτώχειας (σύμφωνα με τον ορισμό της σχετικής φτώχειας).
- Βιώνουν μια κατάσταση σοβαρής υλικής υστέρησης: τα άτομα, δηλαδή, αδυνατούν να πληρώσουν για ορισμένα αγαθά τα οποία κρίνονται ως απαραίτητα για μια αξιοπρεπή διαβίωση. Ο δείκτης ουσιαστικά αποτυπώνει το ποσοστό των ατόμων, που δεν έχει την δυνατότητα να καλύψει έστω τέσσερα από τα εννέα στοιχεία που βρίσκονται σε κατάλογο με σειρά ειδών οικιακής χρήσης και υπηρεσιών.
- Βρίσκονται σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας: πρόκειται για νοικοκυριά στα οποία τα άτομα που βρίσκονται σε ηλικία εργασίας απασχολήθηκαν λιγότερο από το 20% του διαθέσιμου χρόνου τους για εργασία το προηγούμενο έτος (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2020).

Συνολικά στην Ε.Ε ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού το 2022 ανέρχεται στο 22%. Συγκεκριμένα 95,3 εκατομμύρια άτομα στην Ευρώπη αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας, σοβαρή υλική στέρηση ή ανήκουν σε νοικοκυριά που τα μέλη τους εργάζονται για πολύ μικρά χρονικά διαστήματα που δεν επαρκούν ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες τους. Πάνω από 22,4% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ζούσε σε νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά αντιμετώπιζαν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Επομένως, ως συνέπεια εκατομμύρια παιδιά στην Ευρώπη βρίσκονται κοντά στην στέρηση ή ήδη στερούνται βασικές ανάγκες (τροφή, στέγαση, εκπαίδευση κ.α.) (Eurostat 2023).

Στις περισσότερες περιοχές της Ευρώπης βασικός τρόπος αντιμετώπισης της φτώχειας αποτελεί η δημιουργία διεθνών πολιτικών. Στόχος κάθε τέτοιου είδους πολιτικής συνιστά η προσωπική ανάπτυξη του παιδιού, η αύξηση των ευκαιριών στον εκπαιδευτικό τομέα και η γενικότερη εξέλιξη του ώστε ως ενήλικας στο μέλλον να καταφέρει να ξεφύγει από αυτό τον φαύλο κύκλο. Παρέχονται, βέβαια, πολλαπλά επιδόματα και οικονομικές ενισχύσεις, όπως και στην περίπτωση της Ελλάδας, όμως κύριο μέλημα αποτελεί η ενίσχυση των πολιτικών που αποφέρουν μακροπρόθεσμα

αποτελέσματα και λύνουν ουσιαστικά το πρόβλημα, όχι προσωρινά. Τα μέτρα προστασίας, όμως, για ορισμένες χώρες, εμφανίζονταν ήδη ελλιπή και πριν την μεγάλη κρίση. Ορισμένες κυβερνήσεις, ωστόσο, κατάφεραν μέσα σε αυτές τις συνθήκες να ενισχύσουν τους δημόσιους φορείς και τα προγράμματα, καταλήγοντας έτσι τα παιδιά να βγαίνουν αλώβητα από την κρίση (Unicef,2014).

Διάγραμμα 5.

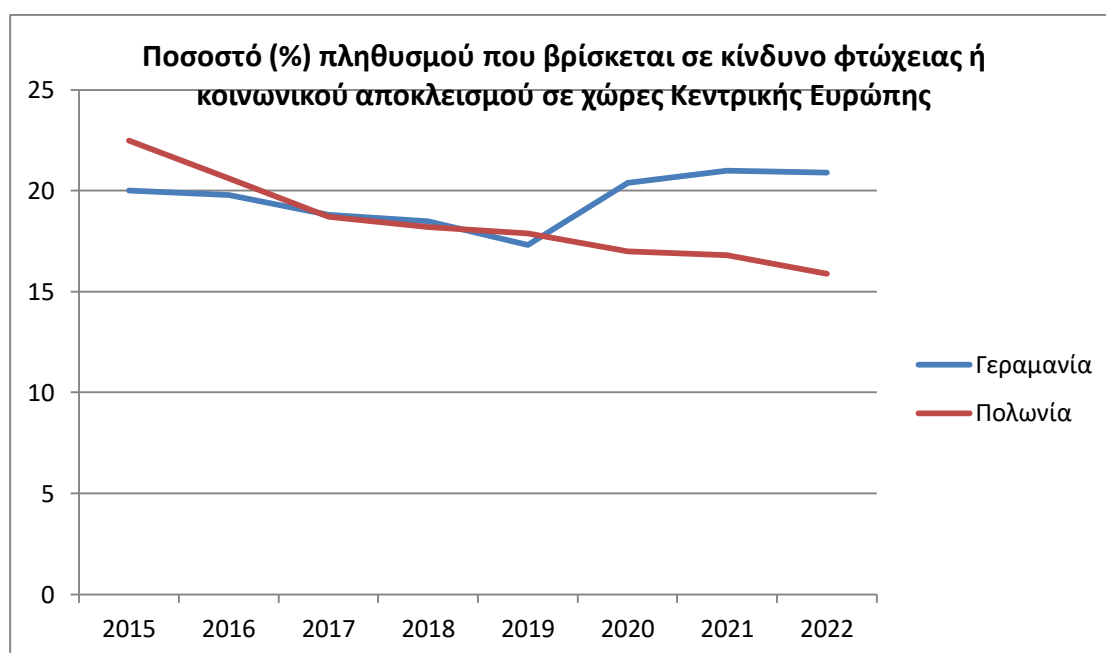
ΠΗΓΗ: EUROSTAT “Ποσοστό υλικής στέρησης για παιδιά ανά ηλικία (παιδιά ηλικίας κάτω των 16 ετών”

Το μεγαλύτερο ποσοστό υλικής στέρησης που καταγράφηκε για παιδιά κάτω των 16 ετών στην Ευρώπη το 2021 εντοπίζεται στην Ρουμανία αγγίζοντας το 42,5%. Ακολουθεί η Βουλγαρία με 36,5% και τρίτη στην κατάταξη έρχεται η Ελλάδα με 33,9%. Όπως αποτυπώνεται στο παραπάνω διάγραμμα άλλα και όπως επισημάνθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων τα πιο σημαντικά ποσοστά παιδικής φτώχειας και υλικής στέρησης συναντώνται στις χώρες που βρίσκονται κοντά στην Νότια Ευρώπη σε αντίθεση με τα βόρεια κράτη που διατηρούν τα επίπεδα τους πολύ χαμηλά.

Οι περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης διατηρούν τα ποσοστά υλικής στέρησης πάνω από το 10%, με την Ελλάδα, ωστόσο, να ξεπερνά κατά πολλές μονάδες την βάση αυτή. Για το 2021, λοιπόν, η Ισπανία εμφανίζει ποσοστό υλικής στέρησης για παιδιά σχεδόν 20%, η Ιταλία αγγίζει το 13,5% και η Πορτογαλία το 14%. Αντιθέτως, οι δράσεις που πραγματοποιούνται στις χώρες της βόρειας Ευρώπης

φαίνεται να έχουν δραστικά αποτελέσματα καθώς τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 4,8% στην Δανία, 3,5% στην Σουηδία, 3,8% στην Εσθονία και 3,7% στην Φινλανδία. Οι διαφορές που επικρατούν στα μεγέθη αυτά είναι πολύ σημαντικές, δημιουργώντας αμφιβολίες για τις πολιτικές διαχείρισης της φτώχειας που υιοθετούν τα κράτη της Νότιας Ευρώπης και την αποτελεσματικότητά τους. Το γεγονός αυτό οφείλεται πιθανόν στο ότι κατά την διάρκεια της κρίσης πολλές χώρες που άνηκαν κατά κύριο λόγο στην Κεντρο-Ανατολική Ευρώπη και στην μεσόγειο, εξαιτίας της ύφεσης προχώρησαν σε περικοπές των δαπανών που σχετίζονταν με τα οικογενειακά επιδόματα, δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο την διαδικασία ανατροφής των παιδιών.

Διάγραμμα 6.

Πηγή: Eurostat

Στο παραπάνω γράφημα αποτυπώνεται η εξέλιξη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και σε δύο χώρες που ανήκουν στην Κεντρική Ευρώπη. Τα ποσοστά είναι φανερά πιο μειωμένα σε σύγκριση με την Ελλάδα αλλά και γενικότερα πολλές χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενα διαγράμματα. Συγκεκριμένα, η Πολωνία φαίνεται να ακολουθεί μια σταθερή καθοδική πορεία από το 2015 και μετά, όπου ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού

αποκλεισμού άγγιξε το 22,5% ενώ το 2022 το 15,9%, ένα από τα τρία χαμηλότερα ποσοστά που καταγράφηκαν στην Ευρώπη την συγκεκριμένη χρονιά, μετά την Τσεχία και την Σλοβενία. Από την άλλη πλευρά, στην Γερμανία μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα σημειώνονται αρκετές διακυμάνσεις και τα ποσοστά του φαινομένου παρόλο που παραμένουν σε παρόμοια επίπεδα με τα χρόνια το 2022 το ποσοστό φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ανερχόταν στο 20%, ενώ το 2022 παρουσιάστηκε αυξημένο αγγίζοντας το 20,9%.

Παρατηρείται, συμπερασματικά, όσον αφορά την γενικότερη φτώχεια αλλά και σχετικά με αυτή που αναφέρεται στα παιδιά, πως τα μεγαλύτερα ποσοστά σημειώνονται κατά κύριο λόγο στα βαλκάνια καθώς η Ρουμανία, η Βουλγαρία αλλά και η Ελλάδα σημειώνουν τα πιο υψηλά ποσοστά με εξαίρεση την Σλοβενία, η οποία διατηρεί ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρώπη. Αντίθετα, πολύ χαμηλά ποσοστά εντοπίζονται σε χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης και συγκεκριμένα στην Τσεχία, την Πολωνία, την Φινλανδία, την Σλοβακία και την Ισλανδία κ.α. (Eurostat, 2023).

3.2 Η Φτώχεια στο Νοτιοευρωπαϊκό Καθεστώς Ευημερίας

Οι χώρες που ανήκουν στο νοτιευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως, χαρακτηρίζονται για την καθυστερημένη και περιορισμένη τους ανάπτυξη με αποτέλεσμα να επηρεαστούν έντονα από την οικονομική κρίση, η οποία τους προκάλεσε μεγάλα ελλείμματα και δημοσιονομικά προβλήματα. Πρόκειται για χώρες που μοιράζονται κοινά στοιχεία, όπως αυτά του χαμηλού βαθμού αναδιανεμητικής λειτουργίας, του κατακερματισμού, των περιορισμένων κοινωνικών παροχών και της απουσίας ενός αποτελεσματικού δικτύου ασφαλείας (Ferrera, 1996). Επικρατούν πελατειακές πρακτικές, δημιουργώντας εμπόδια στην ανάπτυξη κοινωνικών πολιτικών από την πλευρά του κράτους με στόχο την ευημερία του ατόμου σε αντίθεση με τις μεθόδους που ακολουθούν τα κράτη της βόρειας Ευρώπης. Παρουσιάζουν ακόμη πολλά κοινά στοιχεία όσον αφορά το περιβάλλον, την εκβιομηχάνιση, το μεταναστευτικό φαινόμενο και τις εισοδηματικές μεταβιβάσεις. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί τα αυξημένα ποσοστά φτώχειας που παρατηρούνται μέσω των γραφημάτων που αποτυπώθηκαν στην προηγούμενη ενότητα με την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιταλία

και άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης να βασίζονται τις πολιτικές τους σε προσωρινές επιδοματικές λύσεις. Βασικός φορέας προστασίας του ατόμου αποτελεί η οικογένεια και σε περίπτωση αποχής ενός ατόμου από την αγορά εργασίας, τα συγγενικά δίκτυα εξασφαλίζουν κατά κύριο λόγο την επιβίωση του (Μπούτσιου & Σαράφης, 2013).

Παρά το γεγονός πως σε όλες τις χώρες που ανήκουν στο συγκεκριμένο καθεστώς ευημερίας η κρίση έλαβε πολύ σοβαρές διαστάσεις, έχοντας σημαντικό αντίκτυπο στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό τομέα, ο χαρακτήρας της ύφεσης και οι επιπτώσεις που προκάλεσε διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην Ελλάδα παρατηρήθηκε πως με την αύξηση της ανεργίας, των ποσοστών φτώχειας αλλά και της απότομης μείωσης του εισοδήματος εκείνο το χρονικό διάστημα η εισοδηματική ανισότητα ενισχύθηκε σε πολύ έντονο βαθμό σε σύγκριση με πολλές άλλες γειτονικές χώρες και οι επιπτώσεις του φαινομένου ήταν πολύ πιο ορατές στον ελληνικό χώρο (Matsaganis & Leventi, 2014). Πέρα από τις προκλήσεις που έρχονται αντιμέτωπες και όλες οι υπόλοιπες χώρες, όπως η οικονομική κρίση, η ανεργία, οι μεταναστευτικές εισροές κλπ η Ελλάδα αντιμετωπίζει παράλληλα χρόνιες παθολογίες, οι οποίες θέτουν σε κίνδυνο το κράτος πρόνοιας (Νοικοκυράκης & Σαραφής, 2018).

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί με στόχο την σύγκριση του τρόπου διαχείρισης αρκετών φαινομένων μεταξύ των τεσσάρων κρατών ευημερίας αποδεικνύουν την ελλιπή κοινωνική προστασία και την αναποτελεσματικότητα που εμφανίζουν οι χώρες που ανήκουν στον νοτιευρωπαϊκό μοντέλο, με την Ελλάδα συνήθως να ξεχωρίζει με τα σημαντικά αυξημένα της ποσοστά όσον αφορά πολλά φαινόμενα κοινωνικής παθολογίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η μελέτη που διεξήχθη από τον Παπαναστασίου Σ. και τον Παπαθεοδώρου Χ. με τίτλο «Causal dynamics of poverty reproduction in EU countries», με στόχο την ανάλυση των μηχανισμών αναπαραγωγής της φτώχειας καθώς και του τρόπου με τον οποίο η επαγγελματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ένας πατέρας επηρεάζει τον γιο του και την μελλοντική του εξέλιξη. Η έρευνα αφορούσε την Δανία, την Ελλάδα, την Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, εκπροσωπώντας με αυτό τον τρόπο όλα τα καθεστώτα ευημερίας, προκειμένου να καταγραφούν οι διαφορές που εντοπίζονται στα κοινωνικά συστήματα προστασίας και οι αδυναμίες που εμφανίζουν.

Η έρευνα βασίζεται στην άποψη πως η αναπαραγωγή της φτώχειας οφείλεται κατά κύριο λόγο στην κοινωνική τάξη και πως το επάγγελμα του πατέρα διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αύξηση του κινδύνου φτώχειας. Σύμφωνα με

τα ευρήματα, σε όλες τις χώρες που εξετάστηκαν τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας καταγράφηκαν στα παιδιά των ατόμων που ασχολούνται με χειρωνακτικές εργασίες ενώ τα χαμηλότερα στα παιδιά των ατόμων με επαγγέλματα υψηλότερης ειδίκευσης και κύρους. Στην Ελλάδα, ωστόσο, το ποσοστό αυτό κινδύνου αποδείχθηκε πολύ υψηλότερο σε σύγκριση με κάθε άλλη επαγγελματική κατηγορία. Αντιθέτως, η Δανία, ανήκοντας στο σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς ήταν ικανή να αποτρέψει σε μεγάλο βαθμό τα ποσοστά διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας και φάνηκε να μην επηρεάζεται αισθητά από το οικογενειακό υπόβαθρο ενώ η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο βρισκόντουσαν σε μεσαία επίπεδα. Επιβεβαιώθηκε, επομένως, για ακόμα μια φορά μέσω των αποτελεσμάτων της έρευνας το ανεπαρκές σύστημα κοινωνικής προστασίας που χαρακτηρίζει την χώρα αλλά και τα υπόλοιπα κράτη που ανήκουν στο νοτιοευρωπαϊκό καθεστώς. Σε ένα κράτος, δηλαδή, στο οποίο ο θεσμός της οικογένειας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην κάλυψη πολλών αναγκών, είναι δεδομένο πως το επάγγελμα καθώς και τα κοινωνικο-οικονομικά επιτεύγματα του πατέρα επηρεάζουν το μέλλον και τον επαγγελματικό προσανατολισμό του παιδιού (Papanastasiou & Papatheodorou, 2018).

Προκειμένου να επιτευχθεί η θετική κοινωνική κινητικότητα μεταξύ των γενεών απαραίτητη προϋπόθεση συνιστά η προώθηση της αποεμπορευματοποίησης αλλά και η απεξάρτηση σε τόσο μεγάλο βαθμό από τα συγγενικά δίκτυα, ακολουθώντας τις ενέργειες που υιοθετούν τα κράτη που ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο αφού στις χώρες της Νότιας Ευρώπης υπάρχει υψηλή συσχέτιση των επιτευγμάτων του ατόμου με τους προγόνους του (Papanastasiou & Papatheodorou, 2018). Τα κράτη του Νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου δύναται να ανακάμψουν οικονομικά και να στηρίζουν αποτελεσματικά τις ευπαθείς ομάδες μόνο αν πραγματοποιηθούν σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές ώστε να είναι εφικτό να σχεδιάσουν πολιτικές καθολικού χαρακτήρα με στόχο την ανεξαρτησία των ατόμων από την προστασία του κράτους.

3.3 Η Διαχείριση του Φαινομένου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην μείωση του φαινομένου της παιδικής φτώχειας καθώς οργανώνει και συντονίζει πολιτικές, οι οποίες παρέχουν κίνητρο σε όλα τα κράτη-μέλη ώστε να τις ακολουθήσουν. Δημιουργεί με αυτό τον τρόπο μια κοινή βάση για όλες τις χώρες, κοινούς ορισμούς και δείκτες προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση μεταξύ τους με σκοπό την βελτίωση τους. Η χρηματοδότηση, επομένως, που παρέχει στις χώρες και η πρόταση στρατηγικών ευνοούν την υιοθέτηση σημαντικών αποτελεσματικών πολιτικών από κάθε κράτος, ανάλογα με τις ανάγκες του.

Η μείωση του ποσοστού των παιδιών που ζουν σε συνθήκες φτώχειας συνιστά ένα ζήτημα ύψιστης σημασίας, το οποίο πλέον βρίσκεται στο επίκεντρο των ευρωπαϊκών πολιτικών. Συγκεκριμένα, συμπεριλαμβάνεται στους τρεις κοινωνικούς στόχους που έχει θέσει η Ε.Ε έως το 2030. Στόχος αποτελεί έως τότε, τα άτομα που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού να μειωθούν τουλάχιστον κατά 15 εκατομμύρια, σε σύγκριση με τα ποσοστά που παρατηρήθηκαν το 2019, με τα 5 εκατομμύρια από αυτά να είναι παιδιά. Μέσω των στόχων που έχουν τεθεί η Ευρώπη ευελπιστεί για μια ήπειρο πιο δίκαιη, η οποία θα προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους χωρίς εξαιρέσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).

3.3.1 Εγγύηση για το Παιδί (Child Guarantee)

Ένα σημαντικό πρόγραμμα που δημιουργήθηκε μέσω της Ε.Ε θέτοντας ως στόχο την βελτιωμένη πρόσβαση των παιδιών σε υπηρεσίες, όπως στην περίθαλψη, στην εκπαίδευση και στην υγιεινή διατροφή αποτελεί το «Child Guarantee». Πρόκειται για μια στρατηγική, η οποία σχεδιάστηκε με την συμβολή περισσότερων από 10.000 παιδιών, μέσω ενός διαδικτυακού ερωτηματολογίου και άλλων διαβουλεύσεων (European Commission, 2021). Η Ελλάδα ξεκίνησε να συμμετέχει πιλοτικά στο πρόγραμμα με την πρωτοβουλία της UNICEF καθώς και με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το πρόγραμμα τονίζει την σημασία στήριξης των παιδιών που αντιμετωπίζουν ευαλωτότητες ώστε να μπορέσουν μετέπειτα στην ενήλικη ζωή τους να ξεφύγουν από αυτόν τον φαύλο κύκλο και να εξελιχθούν, επιτυγχάνοντας έτσι την κοινωνική τους ενσωμάτωση και την ενεργή συμμετοχή τους

σε κάθε δραστηριότητα της κοινωνίας καθώς και στην αγορά εργασίας. Βασική επιδίωξη, δηλαδή, αποτελεί η μείωση της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Για την εφαρμογή του προγράμματος στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν έξι πυλώνες:

1. Ενίσχυση του οικογενειακού και κοινοτικού τύπου μοντέλων παιδικής προστασίας προκειμένου να επιτευχθεί αποϊδρυματοποίηση.
2. Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όσον αφορά την ανάδοχη φροντίδα των παιδιών.
3. Επίτευξη ημιαυτόνομης διαβίωσης σε διαμερίσματα για εφήβους που μένουν σε ιδρύματα ώστε να εισέλθουν πιο ομαλά στην ενήλικη ζωή τους.
4. Απόκτηση και εξέλιξη εργασιακών δεξιοτήτων.
5. Προώθηση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.
6. Ανάλυση της παιδικής φτώχειας και του αποκλεισμού στην Ελλάδα για την ανάπτυξη του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ευρωπαϊκή Εγγύηση για τα Παιδιά στην Ελλάδα. (Unicef, 2021).

Αποτελεί μια παιδοκεντρική στρατηγική, η οποία εστιάζει στις ανάγκες των παιδιών και στην πρόσβαση ακόμα και των πιο περιθωριοποιημένων σε όλες τις υπηρεσίες, και όχι στην στήριξη των γονέων. Τα κράτη μέλη οφείλουν να εγγυηθούν δωρεάν πρόσβαση για τα παιδιά στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, στην εκπαίδευση και σε σχολικές δραστηριότητες και σε ένα υγιεινό γεύμα για κάθε σχολική μέρα. Μέσω αυτής της στρατηγικής η Ε.Ε ευελπιστεί να σπάσει αυτόν τον κύκλο φτώχειας και να διαχειριστεί το ζήτημα πιο αποτελεσματικά.

3.3.2 Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους (FEAD)

Το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους δημιουργήθηκε προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ακραίες μορφές φτώχειας όπως η έλλειψη στέγης και τροφής. Παρέχει σημαντική υλική βοήθεια με στόχο την επιβίωση των ευάλωτων ομάδων, προσφέροντας όμως, συγχρόνως και τα απαραίτητα μέτρα κοινωνικής ένταξης, ώστε η προσπάθεια διαχείρισης του ζητήματος της φτώχειας να είναι ολοκληρωμένη και όχι επιφανειακή και προσωρινή. Σκοπός, δηλαδή, του

συγκεκριμένου μέτρου δεν αποτελεί απλά η παροχή των απαραίτητων μέσων για την επιβίωση του ατόμου αλλά η μελλοντική εξέλιξη του και η αποφυγή της μεταβίβασης του φαινομένου σε όλες τις υπόλοιπες γενιές. Καλύπτοντας, επομένως, σε ένα πρώτο στάδιο τις βασικές του ανάγκες μεριμνά μετέπειτα για την συμμετοχή σε προγράμματα επιμόρφωσης και την ώθηση στην αγορά εργασίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Η κάθε χώρα, ανάλογα, με τις δυνατότητες που διαθέτει επιλέγει το είδος της βοήθειας που είναι σε θέση να προσφέρει στους πολίτες της. Για την επίτευξη του στόχου αυτού οι εθνικές αρχές συνεργάζονται με κρατικούς φορείς ή μη κυβερνητικές οργανώσεις. Για την περίοδο 2014-2020 διατέθηκαν στο συγκεκριμένο μέτρο πάνω από 3,8 δις. ευρώ, επηρεάζοντας σημαντικά έτσι την παιδική ευημερία καθώς το Ταμείο αυτό προσέφερε πολλά είδη , τα οποία στόχευαν στις πραγματικές ανάγκες των παιδιών. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται πως στο διάστημα αυτό περίπου 11 εκατομμύρια παιδιά έλαβαν γεύματα και σε 296.971 παιδιά προσφέρθηκαν απαραίτητα υλικά για το σχολείο (European Parliament, 2018).

Όλες οι στρατηγικές που σχεδιάζει η Ε.Ε, λοιπόν, για όλους τους τομείς στην ζωή ενός ατόμου μπορούν να οδηγήσουν στην καλύτερη διαχείριση του φαινομένου και στην πιο άμεση επίλυση ενός ζητήματος. Είναι εκείνη που έχει την δυνατότητα να εισάγει ζητήματα στην πολιτική ατζέντα και δίνει προτεραιότητα στα θέματα τα οποία κρίνει πως χρήζουν άμεσης διαχείρισης. Η ανάπτυξη πολλών πολιτικών μέσα σε αυτό το περιβάλλον δίνει την δυνατότητα στις χώρες να κάνουν συγκρίσεις και να επιλέξουν τις πολιτικές που για εκείνες θα είναι πιο αποτελεσματικές. Ευνοείται, επομένως, σε αυτή την περίπτωση η διαχείριση του φαινομένου της παιδικής φτώχειας καθώς μέσω της Ε.Ε παρακολουθείται η πρόοδος των πολιτικών σε κάθε κοινωνία και πραγματοποιούνται οι απαραίτητες διορθωτικές συστάσεις.

3.3.3 Ο Ρόλος των Καλών Πρακτικών των Ευρωπαϊκών Πόλεων για την Αντιμετώπιση της Παιδικής Φτώχειας

Σημαντικό ρόλο για την διαχείριση του ζητήματος της παιδικής φτώχειας πέρα από την ανάγκη για τον συντονισμό και την οργάνωση των πολιτικών της Ε.Ε, διαδραματίζουν και οι ενέργειες που πραγματοποιούνται και σε επίπεδο πόλεων της. Οι εθνικές πολιτικές παίζουν καθοριστικό ρόλο στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών της κάθε περιοχής και κάθε κράτος στην Ευρώπη που υιοθετεί ευνοϊκά και αποτελεσματικά μέτρα οφείλει να γίνεται παράδειγμα προς μίμηση και να παρέχει κίνητρο στις υπόλοιπες. Η Eurocities, λοιπόν, η οποία συνιστά το μεγαλύτερο δίκτυο ευρωπαϊκών πόλεων, διεξήγε το 2020 μια έρευνα προκειμένου να συλλεχθούν πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί όσον αφορά το ζήτημα της παιδικής φτώχειας σε διάφορες πόλεις.

Η έρευνα καλύπτει 35 πόλεις 18 ευρωπαϊκών χωρών, δηλαδή αναφέρεται σε πάνω από 30 εκατομμύρια άτομα. 19 από τις 35 αυτές χώρες ακολουθούν μια ειδική στρατηγική για την μείωση της παιδικής φτώχειας σε κάθε δήμο. Ανεξάρτητα όμως από το εάν ακολουθούν ή όχι μια συγκεκριμένη στρατηγική, όλες μοιράζονται κοινές προτεραιότητες στην προσπάθειά τους να μειώσουν την παιδική φτώχεια. Συνεπώς, αφιερώνουν κεφάλαια, ανάλογα με τις δυνατότητές τους, για την βελτίωση της πρόσβασης των παιδιών στην εκπαίδευση, σε υπηρεσίες και των γενικότερων συνθηκών διαβίωσης που επικρατούν στην οικογένειά τους. Οι καλές πρακτικές σχετικά με την μέτρηση και την παρακολούθηση του φαινομένου ποικίλουν από πόλη σε πόλη.

Διαπιστώθηκε πως πολλές πόλεις παρέχουν ήδη ολοκληρωμένες στρατηγικές με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου, ωστόσο πολλές από αυτές τις προσπάθειες δεν αναγνωρίζονται σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο Ε.Ε. Επιπλέον, μέσω των πολιτικών αυτών τοπικής αυτοδιοίκησης κάθε χώρας φαίνεται να προωθείται η υγιής ανάπτυξη του παιδιού καθώς εφαρμόζονται μέτρα, όπως εμβολιασμοί, η πρόσβαση σε πρωτοβάθμια φροντίδα για όλους καθώς και η παροχή σχολικών γευμάτων.

Μέσω της συγκεκριμένης έρευνας για ακόμα μια φορά επιβεβαιώνεται το χάσμα που επικρατεί μεταξύ των πόλεων που εντάσσονται στο σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος και στο νοτιοευρωπαϊκό σύμφωνα με την διάκριση του Ferrera (1996). Όπως έχει επισημανθεί ξανά οι περισσότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης

διατηρούν υψηλά επίπεδα φτώχειας, ελλιπή κοινωνική προστασία και τα κονδύλια που αξιοποιούνται για την αντιμετώπιση του προβλήματος δεν είναι αρκετά. Αρκετές πόλεις, επομένως, πέρα από την στήριξη που επικρατεί μέσω των συγγενικών δικτύων, φαίνεται να ακολουθούν επιδοματικές πολιτικές ώστε να διαχειριστούν προσωρινά το ζήτημα. Στην Βαρκελώνη παρέχεται επίδομα 100 ευρώ τον μήνα για παιδιά 0-16 ετών προκειμένου να ενισχυθούν οι οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα ενώ στην Μπράγκα της Πορτογαλίας αντίστοιχα ως μέσο αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας χρησιμοποιείται η οικονομική ενίσχυση των παιδιών, η παροχή γευμάτων στα σχολεία κ.α.

Αντιθέτως, σε πολλές πόλεις που ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος, το οποίο χαρακτηρίζεται από καθολικές κοινωνικές παροχές χωρίς διακρίσεις και στο οποίο παρατηρούνται χαμηλά ποσοστά παιδικής φτώχειας, δίνεται μεγάλη έμφαση στην ανεξαρτησία των παιδιών και στην εξέλιξη τους προκειμένου να αποφευχθεί η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας και οι πολιτικές να είναι πιο αποτελεσματικές. Στην πόλη Μάλμο της Σουηδίας για παράδειγμα έχει υιοθετηθεί μια πολιτική υποστήριξης των νέων αλλά και των γονέων για την παροχή ισότιμων ευκαιριών σε όλους για πρόσβαση στην εργασία και την εκπαίδευση, με στόχο την επίτευξη της αυτονομίας. Παράλληλα, η Στοκχόλμη δίνει έμφαση στα δικαιώματα των παιδιών και θεωρεί πως για να οδηγηθεί στην ευημερία απαραίτητη είναι η αποφυγή καταπάτησής τους. Έχει δημιουργήσει, συνεπώς, ένα εγχειρίδιο σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, με βάση το οποίο πρέπει να εκπαιδευτούν όλοι οι κοινωνικοί λειτουργοί που ασχολούνται με τα ζητήματα αυτών και των οικογενειών τους.

Η καταγραφή και η παρακολούθηση του φαινομένου μπορεί να αποτελεί ένα σημαντικό πρώτο βήμα ώστε να οδηγηθεί το κάθε κράτος στον σχεδιασμό μιας κατάλληλης και αποτελεσματικής πολιτικής για την μείωση του φαινομένου της φτώχειας. Σημαντική, ωστόσο, σε δεύτερο στάδιο είναι η προσπάθεια των πόλεων για παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους όσον αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες, στην εκπαίδευση, στην εξασφάλιση στέγασης κ.α. (Eurocities, 2020). Η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των οικογενειών και της πόλης τους, λοιπόν, παίζει καθοριστικό ρόλο στην μελλοντική εξέλιξη των παιδιών. Οι πόλεις με τις κατάλληλες τοπικές πολιτικές είναι σε θέση να στηρίζουν οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα, παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, παιδιά με αναπηρία, παιδιά μεταναστών ή και ασυνόδευτα ανήλικα. Έχουν μεγάλη επιρροή στην εξασφάλιση των δικαιωμάτων

τους και μπορούν να τους εξασφαλίσουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, σε υπηρεσίες υγείας, παροχή διατροφής και προστασία κατοικίας, καθώς και προώθηση δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.

Προκειμένου να καταστεί εφικτή η ευημερία τους και να μειωθεί το ποσοστό παιδικής φτώχειας απαιτείται συνολικά στις ευρωπαϊκές πόλεις ενίσχυση της κοινωνικής πολιτικής και των κοινωνικών επενδύσεων. Με την κατάλληλη συνεργασία μεταξύ του κάθε κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης με την Ε.Ε δύναται να δημιουργηθούν αποτελεσματικές πολιτικές, οι οποίες θα εμποδίσουν την εξέλιξη του φαινομένου και την διαγενεακή μεταβίβαση του. Μέσω της έρευνας από την Eurocities, συνεπώς, αποδεικνύεται η επιτακτική ανάγκη στήριξης και προώθησης τοπικών στρατηγικών ώστε να επιτευχθεί αισθητή μείωση της παιδικής φτώχειας ή και η πρόληψή της.

3.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια περιγραφής των συνθηκών που επικρατούν στην Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρώπη σχετικά με το ζήτημα της παιδικής φτώχειας και των πολιτικών που ακολουθούν πολλές χώρες για να το αντιμετωπίσουν. Η παιδική φτώχεια συνιστά ένα σύνθετο ζήτημα και διαφοροποιείται από την έννοια της γενικότερης φτώχειας, καθώς εμφανίζει επιπτώσεις ισόβιες, οι οποίες εγκυμονεί πολύ συχνά ο κίνδυνος να μεταβιβαστούν από γενιά σε γενιά. Τα παιδιά δυστυχώς εκπροσωπούν το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού που αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού σε κακές συνθήκες διαβίωσης, με ελλιπή πρόσβαση στην εκπαίδευση και σε άλλες υπηρεσίες. Συνιστά ένα ζήτημα που απασχολεί όλη την Ε.Ε και έχει επηρεάσει ακόμα και τις πιο ευημερούσες κοινωνίες.

Προκειμένου να γίνει πλήρως κατανοητό το φαινόμενο της παιδικής φτώχειας, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ανάλυση της έννοιας της γενικότερης φτώχειας καθώς και του κοινωνικού αποκλεισμού. Πρόκειται για δύο όρους που, όπως αναφέρθηκε και στην πρώτη ενότητα, συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοεπηρεάζονται αλλά δεν ταυτίζονται. Και οι δύο ωστόσο, μπορούν να έχουν σοβαρές συνέπειες για το άτομο, οι οποίες δύναται να καθορίσουν και την εξέλιξη του μελλοντικά. Η φτώχεια, όμως, περιλαμβάνει δύο διαφορετικούς ορισμούς. Ο ένας αφορά την σχετική φτώχεια, η οποία δεν οδηγεί στον ολοκληρωτικό αποκλεισμό του ατόμου. Συγκεκριμένα, συνδέεται με την δυνατότητα του ατόμου να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωση του, αποκλειόμενος, ωστόσο, από άλλες δραστηριότητες της κοινωνίας και υπηρεσίες. Στην περίπτωση της απόλυτης φτώχειας, το άτομο είναι ολοκληρωτικά αποκλεισμένο κοινωνικά, καθώς όχι μόνο δεν δύναται να συμμετέχει σε δραστηριότητες αλλά δεν είναι εφικτή καν η κάλυψη των βασικών αναγκών του. Παραμένει, επομένως, περιθωριοποιημένος και στιγματισμένος, γεγονός που τον εμποδίζει να ξεφύγει από αυτόν τον φαύλο κύκλο.

Η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αποφυγή των ακραίων μορφών φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Θέτει ουσιώδη ζητήματα και δημιουργεί ένα κοινό πλαίσιο μεταξύ των χωρών. Προωθεί την προστασία των παιδιών, την παροχή ίσων ευκαιριών, την απαλλαγή από κάθε είδους διακρίσεις, την εξασφάλιση των απαραίτητων μέσων για την επιβίωση τους και καλύπτει πολλούς ακόμα τομείς στην ζωή του ατόμου. Πρόκειται για

διατάξεις, οι οποίες στοχεύουν άμεσα στην ύπαρξη ενός αξιοπρεπούς βιοτικού επιπέδου και στην εξασφάλιση της απαραίτητης ανατροφής για τα παιδιά. Η τήρηση, όλων των παραπάνω, δύναται να δημιουργήσει ένα περιβάλλον ευημερίας, καταπολεμώντας το φαινόμενο της φτώχειας. Η επιλεκτική, ωστόσο, εφαρμογή τους και η αγνόηση πολλών δικαιωμάτων από πολλές χώρες έχει οδηγήσει το φαινόμενο στο στάδιο που βρίσκεται σήμερα και στην αναπαραγωγή του. Η θεσμοθέτηση των δικαιωμάτων αυτών μπορεί να αποτελεί κατά μια έννοια ένα δίκτυ ασφαλείας για τα παιδιά, όμως καμία ουσιαστική αλλαγή δεν είναι εφικτό να συμβεί αν οι χώρες δεν είναι πρόθυμες να τα τηρήσουν και να σχεδιάσουν τα κατάλληλα μέτρα με γνώμονα το παιδί.

Η φτώχεια που σχετίζεται με τα παιδιά χρειάζεται μια ιδιαίτερη μεταχείριση καθώς συνδέεται με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το νοικοκυριό που ανήκουν. Η χρόνια παραμονή τους σε ένα τέτοιο νοικοκυριό πολύ πιθανό να καθορίσει και το δικό τους μέλλον. Άτομα που κατά την παιδική τους ηλικία είναι στιγματισμένα, στερούνται τα απαραίτητα μέσα για την επιβίωση τους και έχουν περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και σε άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες, πολύ δύσκολα θα είναι σε θέση στο μέλλον να έχουν πρόσβαση σε ένα ευνοϊκό εργασιακό περιβάλλον και να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης. Η διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας, λοιπόν, αποτελεί έναν πολύ σημαντικό λόγο που η φτώχεια των παιδιών διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες. Μπορεί οι οικονομικές ενισχύσεις των οικογενειών από την πλευρά του κράτους να βοηθούν προσωρινά την κατάσταση, όμως ο μόνος τρόπος να λυθεί μελλοντικά το ζήτημα και τα αποτελέσματα να είναι μακροχρόνια απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και η επένδυση σε προγράμματα που αφορούν την ανάπτυξη και την ανεξαρτησία τους.

Το φαινόμενο αυτό της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, συμπεριλαμβάνονται πάντοτε πλέον στην ατζέντα της Ε.Ε και μονίμως λαμβάνονται μέτρα με στόχο την καταπολέμησή τους. Κατά την διάρκεια της κρίσης, όμως, γενικότερα σε όλη την Ευρώπη, δόθηκε προτεραιότητα σε άλλες ανάγκες και τα χρήματα που αξιοποιήθηκαν για την προστασία των παιδιών ήταν ελάχιστα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες δαπάνες. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, τα προγράμματα λιτότητας και η μείωση των εισοδημάτων οδήγησαν στην ελαχιστοποίηση των κοινωνικών παροχών και στον πολλαπλασιασμό των φτωχών οικογενειών. Το γεγονός αυτό είχε άμεσο αντίκτυπο στην ανατροφή των παιδιών. Το κενό αυτό,

λοιπόν, που δημιουργήθηκε από τις ελλείψεις του κράτους καλύπτεται μέσα από την βοήθεια που προσφέρει η ελληνική οικογένεια. Πρόκειται για ένα κοινό χαρακτηριστικό που μοιράζονται πολλά κράτη της Νότιας Ευρώπης, το οποίο δεν ευνοεί την ανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής. Τα μέτρα που ακολουθεί η χώρα, συνεπώς, έχουν κυρίως την μορφή επιδομάτων, όπως διατυπώθηκαν και στις προηγούμενες ενότητες, χωρίς το κράτος να σχεδιάζει συχνά προγράμματα που θέτουν ως προτεραιότητα το παιδί και την ανάπτυξη του ώστε να λάβει τα απαραίτητα εφόδια και να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις μελλοντικές δυσκολίες. Παρόλα αυτά τα ποσοστά των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας παρουσιάζουν μικρές μειώσεις τα τελευταία χρόνια χωρίς, ωστόσο ραγδαίες εξελίξεις, παραμένοντας η Ελλάδα μια από τις χώρες με τα υψηλότερα επίπεδα φτώχειας.

Η κατάσταση που επικρατεί στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό νότο είναι ως επί το πλείστον αντίστοιχη, με τις χώρες να βασίζονται κυρίως σε εισοδηματικές ενισχύσεις των συγγενικών δικτύων, αμελώντας την εξασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού και την ίση πρόσβαση σε υπηρεσίες για όλους. Τα παιδιά επηρεάζονται από τον επαγγελματικό προσανατολισμό και τα επιτεύγματα των γονέων, γεγονός που αποδεικνύει την απουσία μηχανισμών στήριξης από την πλευρά του κράτους για τα εύλωτα τμήματα του πληθυσμού και την αδυναμία να δημιουργήσει πολιτικές καθολικού χαρακτήρα με στόχο την ανεξαρτησία των παιδιών. Τα ποσοστά, συνεπώς, αν και σε κάποιες περιπτώσεις εμφανίζουν μειώσεις, παραμένουν αρκετά υψηλά, ως αποτέλεσμα της καθυστερημένης ανάπτυξης του κοινωνικού κράτους που εμφανίζουν οι χώρες που ανήκουν στο νοτιο-ευρωπαϊκό μοντέλο κράτους πρόνοιας.

Οι συνθήκες φαίνονται, αρκετά διαφορετικές σε πολλές χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, όπου τα μειωμένα ποσοστά φτώχειας αποδεικνύουν μια πιο ορθή διαχείριση του φαινομένου, από χώρες που μερίμνησαν για την προστασία των παιδιών καθώς φημίζονται για τις καθολικές παροχές χωρίς διακρίσεις και για τους προοδευτικούς άμεσους φόρους. Οι συνθήκες παρουσιάζονται πιο ευνοϊκές, τα προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη πέρα από την μορφή επιδομάτων και την εξασφάλιση της οριακής επιβίωσης του παιδιού στοχεύουν παράλληλα στην ανεξαρτησία του. Αποδεικνύεται, με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, η ύπαρξη ισχυρών κρατών πρόνοιας, με αποτέλεσμα οι χώρες που ανήκουν στα συγκεκριμένα κράτη να μην επηρεάζονται σε τόσο μεγάλο βαθμό από το οικογενειακό υπόβαθρο.

Η προστασία των παιδιών, λοιπόν, και η έστω χαμηλή επένδυση για την ικανοποίηση των αναγκών τους κατά την διάρκεια της παιδικής ηλικίας εμφανίζουν οφέλη σε όλη την υπόλοιπη ζωή τους. Με ένα χαμηλό, για αρχή κόστος μπορεί να εξασφαλιστεί ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης στο μέλλον και μια κοινωνία πιο δίκαιη για όλες τις γενιές. Μπορεί οι προσωρινές πολιτικές να εξασφαλίζουν για κάποιο χρονικό διάστημα την επιβίωση των ατόμων, ωστόσο, η καταπολέμηση της τόσο μεγάλης συχνότητας του φαινομένου μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν οι χώρες δώσουν προτεραιότητα πέρα από την παροχή των απαραίτητων υλικών αγαθών στα παιδιά, στην εκπαίδευση και στην ανεξαρτησία τους, προκειμένου να αποφύγουν την αναπαραγωγή της κατάστασης. Ο μόνος τρόπος να ξεφύγουν οι επόμενες γενιές από αυτό τον φαύλο κύκλο είναι η θωράκιση των σημερινών παιδιών με αξίες, γνώσεις και ικανότητες ώστε παρά τις οικονομικές συνθήκες στις οποίες μεγάλωσαν, να είναι σε θέση μελλοντικά να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης και ίση πρόσβαση για όλους στην αγορά εργασίας. Αποδεικνύεται, έτσι η σημασία της έννοιας της παιδικής φτώχειας και της επιτακτικής ανάγκης για ειδική μεταχείριση του φαινομένου καθώς μέσω των παιδιών σταδιακά, με τα κατάλληλα μέτρα και τις απαραίτητες παροχές δύναται να βελτιωθεί η γενικότερη κατάσταση φτώχειας σε όλες τις χώρες.

Βιβλιογραφία

Barry, B. (1998) “Social Exclusion, Social Isolation and the Distribution of Income”, CASE Paper 12 (London, London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion)

Bourdieu P., (2014), “Η αναπαραγωγή -Στοιχεία για μια θεωρία του εκπαιδευτικού συστήματος.” (Γ. Καράμπελας, Μεταφρ.) Αλεξάνδρεια.

Bradshaw, J. & Hutton, S. (1983), “Social policy options and fuel poverty.” “Journal of economic psychology

Burchard T, Le Grand J, Piachaud d. (2002) in Agulnik, P. (2002). Understanding social exclusion. Oxford University Press

Champers, R (2006) «What is Poverty? Who asks? Who answers?» International Poverty Centre

Chen J. (2023), “What’s Poverty, Meaning, Causes and How to Measure” Investopedia, ανακτήθηκε από: <https://www.investopedia.com/terms/p/poverty.asp>

Commission (2021), “Η Στρατηγική της ΕΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Ευρωπαϊκή Εγγύηση για το Παιδί”, ανακτήθηκε από: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en#european-child-guarantee

Council Of Europe (2015), “Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού”, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

D’ addio (2007), “Intergenerational Transmission of Disadvantage. OECD”

Eurocities (2020), “Fighting child poverty in European cities: Lessons from cities for the Eu Child Guarantee”, Brussels, ανακτήθηκε από: https://eurocities.eu/wp-content/uploads/2021/01/Eurocities-report-on-fighting-child-poverty-in-European-cities_Dec-2020.pdf

European Commission (2021), “Proposal for a Council Recommendation establishing a European Child Guarantee”, Commission Staff Working Document, Brussels

European Commission (2021), “State of Health in the EU: Ελλάδα Προφίλ Υγείας 2021”

European Parliament (2018), “Fighting Child Poverty: The role of Eu funding”, Study Requested by the EMPL committee, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies Authors: Haroldas BROZAITIS, Alina MAKAREVICIENE, PPMI PE 626.059 - September 2018

European Social Policy Network. (2015), “Social Investment in Europe: A Study of National Policies.” Βρυξέλλες: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ανακτήθηκε από: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7881&furtherPubs=yes>

Eurostat(2023), “Άτομα που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό”, ανακτήθηκε από : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_01_10/default/table?lang=en

Ferrera M. (1996), “The southern model of welfare in Social Europe”, Journal of European Social Policy

Giddens A. (2009), “Κοινωνιολογία”, Τσαούσης Γ. Δ. (επιμ.), Εκδόσεις Gutenberg

Hughes M. & Tucker W., (2018), “Poverty as an adverse childhood experience”, Τευχ. 2,Τομ. 79

Laderchi, C. R., Saith, R., & Stewart, F. (2003) “Does it matter that we do not agree on the definition of poverty? A comparison of four approaches.” Oxford development studies

Levitas, R. (2004). “Τι είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός;” Στο Μ. Πετμεζίδου, Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.) Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός. Αθήνα: Εξάντας

Matsaganis, M., & Leventi, C. (2014) “ Poverty and inequality during the Great Recession in Greece.” Political Studies Review

Mazel ,1996, « L'exclusion Le Social A La Derive», Le Monde Editions

Middlemiss L, Ambrosio-Albalá P, Emmel N, Gillard R, Gilbertson J, Hargreaves T, et al. Energy poverty and social relations: A capabilities approach. Energy Res Soc Sci. 2019

Mitsakis, Fotios V. 2014. “The Impact of Economic Crisis in Greece: Key Facts and an Overview of the Banking Sector.” Business and Economic Research, ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/270130802_The_Impact_of_Economic_Crisis_in_Greece_Key_Facts_and_an_Overview_of_the_Banking_Sector

Papanastasiou S., Papatheodorou C., (2018), “Causal dynamics of poverty reproduction in EU countries”, *Int J Soc Welfare* 2018: 0: 1–11

Papanastasiou S., Papatheodorou C., (2018), “FAMILIAL PATH-DEPENDENCY IN LIFE ATTAINMENTS BY WELFARE REGIMES IN THE EU”, *PUBLIC SECTORS ECONOMIC AND DEVELOPMENT*, IJOPEC

Prolepsis (2023), “Πρόγραμμα Σίτισης και Προώθησης Υγιεινής Διατροφής”, ανακτήθηκε από: <http://diatrofi.prolepsis.gr/el/%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7/%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7.html>

Redmond, G. (2008), “Child poverty and child rights: Edging towards a definition. *Journal of Children and Poverty*”

Sayce L. and Curran C. (2007). ‘Tackling social exclusion across Europe in Mental Health Policy and Practice across Europe’. In *The future direction of mental health care*. Edited by Martin Knapp, David McDaid, Elias Mossialos and Graham Thornicroft. Open University Press.

Spencer, N. (2010), “Poverty and child health in the European Region. Poverty and social exclusion in the European Region: health systems respond. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe”

Teachman, J., Paasch, K., Day, R. and Carver, K. (1997). “Poverty during adolescence and subsequent educational attainment”, in Duncan, G. and Brooks-Gunn, J., *Consequences of Growing Up Poor*, New York: Russell Sage Foundation

Townsend P. (1979), “Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living, California: University Press

UNICEF (2014), *Τα παιδιά της ύφεσης, Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ευημερία των παιδιών στις ανεπτυγμένες χώρες*, Ελληνική Εθνική Επιτροπή Unicef, Αθήνα

UNICEF (2019), *Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα*, Ελληνική Εθνική Επιτροπή Unicef, Αθήνα

Unicef (2020), “Averting a lost Covid generation: A six-point plan to respond, recover and reimagine a post-pandemic world for every child”, New York: Unicef

UNICEF (2021) *Ανάλυση της κατάστασης των παιδιών και των νέων Ελλάδα 2020*. Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF, Αθήνα

Unicef (2021), “Ανάλυση παιδικής φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα: Ακάλυπτες ανάγκες και φραγμοί στην πρόσβαση”, Γενεύη

Vleminckx K. & Smeeding T. (2001), “Child well-being, child poverty and child policy in modern nations: What do we know?” , Bristol: The Policy Press

Vu, C. M. (2010) “The influence of social science theories on the conceptualization of poverty in social welfare” Journal of human behavior in the social environment, 20(8), 989-1010 , ανακτήθηκε από: <http://dx.doi.org/10.1080/15433714.2010.494983>

ΕΛΣΤΑΤ (2020), “Δελτίο Τύπου Κινδύνου Φτώχειας Ιούνιος 2019, Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών”

ΕΛΣΤΑΤ (2021) “Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών”, Δελτίο Τύπου Οικονομική Ανισότητα, ανακτήθηκε από: <https://www.statistics.gr/documents/20181/89686396-5d14-f1c5-b4aa-24e105bba7f2>

ΕΛΣΤΑΤ (2023), “Υλική και Κοινωνική Στέρση και Συνθήκες Διαβίωσης: Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών : Έτος 2022”

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), “ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ: Σύνοψη των ετήσιων εκθέσεων υλοποίησης για τα επιχειρησιακά προγράμματα που συγχρηματοδοτήθηκαν από το Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας προς τους Απόρους το 2019”, Βρυξέλλες COM(2021) 494 final, ανακτήθηκε από: [file:///C:/Users/FLR/Downloads/COM_2021_494_F1_REPORT_FROM_COMMISSION_EL_V2_P1_1376477%20\(3\).PDF](file:///C:/Users/FLR/Downloads/COM_2021_494_F1_REPORT_FROM_COMMISSION_EL_V2_P1_1376477%20(3).PDF)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), “Η Επιτροπή χαιρετίζει τους στόχους των κρατών μελών για μια πιο κοινωνική Ευρώπη έως το 2030”, Δελτίο Τύπου 16 Ιουνίου 2022, Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, (2020), “Καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας-Ανάγκη για καλύτερη στόχευση της στήριξης της Επιτροπής.”, Ειδική Έκθεση 2020

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως Τεύχος Β'792/2019, “Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για την εφαρμογή του προγράμματος Επιδόματος Στέγασης”, ανακτήθηκε από: <https://opeka.gr/wp-content/uploads/2019/03/%CE%A6%CE%95%CE%9A.pdf>

Ζιώμας ,Δ. Μπούζας, Ν. Σπυροπούλου, Ν. (2013), “Επενδύοντας στα παιδιά – Σπάζοντας τον κύκλο της μειονεξίας Μελέτη των Εθνικών Πολιτικών.”+

Ηνωμένα Έθνη (1998) “Statement of Commitment for action to eradicate poverty adopted by Administrative Committee on Coordination”:
<http://www.unesco.org/most/acc4pov.htm>

Ίδρυμα Heinrich Boll Stiftung (2019), “Ενεργειακή Φτώχεια στην Ελλάδα, Επίγνωση των πολιτών για το φαινόμενο και την αντιμετώπιση του”, Θεσσαλονίκη, ανακτήθηκε από: https://gr.boell.org/sites/default/files/2022-04/Energy%20Poverty%20Survey_FINAL.pdf

Κογκίδου, Δ., Τρέσσου-Μυλωνά, Ε. & Γ. Τσιάκαλος (1997) (επιμ.Σκούρτου Ε.), “Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση: η περίπτωση γλωσσικών μειονοτήτων στη δυτική Θεσσαλονίκη.”, Αθήνα: Νήσος, σελ. 140-143.

Λύτρας Α. (2020), “Η ελληνική κοινωνία στον 21^ο αιώνα”, Αθήνα: Παπαζήσης

Ματσαγγάνης Μ, Καναβίτσα Ελ, Φλεβοτόμου Μ, (2017), “Μια Αποδοτικότερη πολιτική για την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας” , Διανέοσις Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης, ανακτήθηκε από: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2017/05/ftwxeia_new_4_5_2017.pdf

Μητράκος, Θ. (2008), “Παιδική φτώχεια: Πρόσφατες εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες”, Οικονομικό Δελτίο, Αθήνα

Μπούτσιου Στ., Σαράφης Π. (2013), “Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλου κράτους πρόνοιας και οικονομική κρίση”, Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας, Τόμος 5, Τεύχος 4, 147-161

Ν. 2101/1992 (1992), “Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.”

Νοικοκυράκης Γ., Σαράφης Π. (2018), “Κοινωνική Προστασία και Προκλήσεις του ευρωπαϊκού κράτους πρόνοιας”, Athens Medical Society, ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE: ISSN 11-05-3992

Νόμος ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 3359 (2021), «Τροποποίηση των όρων και των προϋποθέσεων εφαρμογής του προγράμματος Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα»

Νόμος ΥΠ’ ΑΡΙΘ. 4249 (2017), «Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών», Αθήνα

Ο.Κ.Ε (2009), Γνώμη της Ο.Κ.Ε «Φτώχεια», Αθήνα

ΟΠΕΚΑ (2023), “Ορεινές και Μειονεκτικές Περιοχές: Ερωτήσεις-Απαντήσεις”, ανακτήθηκε από: <https://opeka.gr/oikogeneies/oreines-kai-meionektikes-perioches/erotiseis-apantiseis/>

Παπαδοπούλου Δ. (2018), “Πολιτικές Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού”, Σακελλαρόπουλος Θ., Οικονόμου Χαρ., Σκαμνάκης Χρ., Αγγελάκη Μ. (ΕΠΙΜ), “Κοινωνική Πολιτική”, Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος

Παπαδοπούλου Δ.(2002) «Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε». Αθήνα : Αρμός.

Παπαθεοδώρου Χ., Παπαναστασίου Σ., (2010), “Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρική ανάλυση”, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Παπαθεοδώρου Χ. (2018), “Μετρώντας την Οικονομική Ανισότητα”, Σακελλαρόπουλος Θ., Οικονόμου Χ., Σκαμνάκης Χ., Αγγελάκη Μ. (επιμ.), “Κοινωνική Πολιτική”, Αθήνα: Διόνικος

Συνήγορος του Πολίτη (2015), “Οδηγός δικαιωμάτων & παροχών για ευάλωτες ομάδες”

Τσιρώνης Χ. (2003), “Κοινωνικός Αποκλεισμός και εκπαίδευση στην ύστερη Νεωτερικότητα”, Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Υπουργείο Δικαιοσύνης (2014), Διαδικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων, “ Άρθρο 2: η εφαρμογή και η προώθηση των Δικαιωμάτων του Παιδιού” , ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=5981>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (2018), “Παγκόσμια Ημέρα Δικαιωμάτων του Παιδιού”, ανακτήθηκε από: https://www.culture.gov.gr/DocLib/GY_DikaiomataPaidiou_DiethnisSymvasi.pdf